Контрольный экземпляр

Массаш а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕН МИНИСТРИЙ СОВЕТЕН ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ◆ ШОАТТА, 22 СЕНТЯБРЬ, 1984 ШУ. ◆ № 114 (6992). ◆ Мах 3 кап.

КПСС ЦК Политбюро

КПСС ЦК Политбюро ший аргІанарчу заседани хьежий 150 говра низ болаш йолу лаьтта оаха универсальни тракторащ а, хІаьта иштта дизельни двигателаш а царна доагор доагадеш йола аппаратура а арахецаргйола заводаш хьалъярах долча дешаге. Цу тайпара трактораш юкъейоаларо йиш хулийтаргъя лаьтташ леладарга дІабодача беррича къахьегамах ах соагІа бодаш йола пропашни культураш кхеча индустриальни методаш шерра чакхъяха.

Цу дешах лаьца тІайийцача КПСС ЦК-ан СССР Министрий Советси соцам тІа белгалдоаккх, цу тайпара заводаш хьалъяра СССР Кхачан программа толаме кхочашъяра, юртбоахама производства Іилма - технически боарам чІоагІа эффективни йолча техникаца из кийчъяра ларда тІа дІахо айбара лоархІаме хьал хилар. Татарски АССР гор. Елабуге чуІеча цІеноой, коммунальни боахамеи культурно - бытови гІулакхашта лаьрдІачеа объектай комплексе хьалъергъя заводаш.

Пачхьалкхенашта керте латтарий боарамеча СЭВ-а членаш долча мехкий Экономически совещане лина установкаш кхоачашъелга Іалашдара гІулакхаш дийнад. ТІайийцача соцам тІа хьадда паькъаш белгалдаьд социалистически экономически интеграци дІахо дегІайоалярах. ІІаьххача хана лаьрхІа СЭВ-а членаш долча мехнаша цхьана кийчъяь боахама стратеги чакхъякхарах йола Экономически совещане решенеш кхочашъяра.

Совещане установкаш практически кхочашъяр духьа СССР Госплана, Іилмаи техникан дешашта йолча Пачхьалкхен комитета, СССР министерстваштен ведомстваштен, хІаьта иштта союзни республикай Министрий Советашта тІадиллад 1986—1990 шерашка а 2000-ча шерага кхаччалца йолча юкъагІа а СССР экономически социальни дегІайоалара кертерча лостамашка йоккхий халкъбоахама - проблемаш къоастаяра социалистически мехкашта юкъе цхьана леладеча гІулакхий таронех бизагІа пайда эцаргбола, хІаьта иштта къаьст-къаьста доакъош дегІаххувлара координаци ергйолеш, производствана шерра кооперация ергйолеи доаш отдаделга. СССР Госплано, СССР министерстваштен ведомстваштен СЭВ-а членаш долча мехкий йоагІ-йоагІача организацешца цкьана вІаши хьашт долаш долча дешай хьакъехьа 1986—1990 шерий планашта координаци а, хІаьта иштта вІаши дийца а дийца, лагадьинача доакъошка капитальни вложенешта координаци а ергъя.

СЭВ-а мехкашка Іилма - технически прогресс яра комплексни программа проекташка теркалъе эзаш йолча дукхача отраслешка, цу даькъе электронике, приборостроене, микропроцессни техника, атомни энергетике, биотехнологе, робототехнике геттара керда техникен технологин хьаярен юкъеихахьарен даькъе цхьана гІулакхаш леладерсдола лостамаш белгалдаьд.

ДІалоаттаеш йолча продукце технически боарамгарей потребительски свойстваш карен вІаши дукхагІа дІадехилга Іалашдеш дола гІулакхаш кийчде оттадаьд. Министерстваштен ведомстваштен тІадиллад экономически совещанен СЭВ-а 38-ча (аргІанна йоацача) сессен решеней ларда тІа СЭВ-а мехнаше цкьана леладеча гІулакхий къыча дешаша ювзаенна йола предложенеш кийчъелга.

Союзни республикай Компартей ЦК-ашта, нарте крайкомаштен обкомаштен, союзни республикай Министрий Советашта, СССР министерстваштен ведомстваштен, ВЦСПС-а тІадиллад СЭВ-а членаш долча мехкашцара Іилма - технически производственни машг дІахо кІоаргдарен эрбувзамаш шердаран кІоаргдаран, социально - экономически дегІаухилга сихдара, производствана интенсификаци яран цун эффективность лакхъяран лоархІаме кхоачам хиларах тарра социалистически боахам лелабара опыт Іомалрен цунах шерра пайда эцарен гІулакхе дукхагІа инициатива хулга.

ЦК Политбюрос ладийгІар Политбюро член, СССР оборона министр Д. Ф. Устинов керте даьгтача советски военни делегаце «Щит-84» яхача Варшавски Договора юкъе дакъа лоацача пачхьалкхений эскараша учени еча дакъа лацарах баьча хоамага. Из цига чакхдаьккха гІулакхаш къоабалдаьд.

Заседане дийцаш СЭВ-а стандартин образецаш хьаярен юкъехахьарен даькъе цхьана гІулакхаш леладарах дола доп. Из решенеш тарлуш я социалистически экономически интеграци дегІайоалара леладу, вІаши гІойле йолаш дола бувзадолаш товдарен комплексни программа, бийдала, доагора, материални составни свойствашн цхьатарра хулга Іалашдара денхараш кхоачашдарца.

Политбюрос ладийгІар Политбюро член, ЦК секретарь Г. В. Романов керте вола КПСС делегаци Эфиопе Болхлой парте учредительни съезде яхара итогаш, цо цига баь болх къоабал а бир. Цу цхьан хачна белгалдаьккхар, Іилман социализма идеяшца хьалле лелаеш йола Эфиопе Болхлой партия хьаяр. Эфиопски революци дегІаяра даьнъе кердо этап хьаелларца белгалдоалаш хилар, из дунен халкъашта юкъера лоархІам болаш событи хилар. Эфиопе кулгалхошца беседаш еча хана дийнад советско - эфиопски доттагІала отношенеш дІахо чІоагІъяра тІалерзадаьь цхьадола хьадда гІулакхаш.

Политбюро заседане хьежаб Советски Союза чурча вахарен дунен халкъашта юкъерча политикан дукха кхыдолча дешашна.

ДЕГ ТІАРА ДАЬКЪАЛА БУВЦАР

Бераштен къоначарійен долча театрий Дунен халкъашта юкъерча ассоциаце г. Москверча VIII Генеральни ассамблен доакъашхошкен хьальшашкен

Дег тІара моаршал дайт аз бераштен къоначарнен долча театрий Дунен халкъашта юкъерча ассоциаце VIII Генеральни ассамблен доакъашхошкен хьальшашкен. Тхова дикн хет, бе-бе уйлаш йолаш дог тийшаш, тайп - тайпара творчески лостамаш долаш бола театре дезтелаш шоай искусство дегІайоалаара сагоатагІа дола дешаш дувцара Москве, Советски пачхьалкхен столице, вІашагІкхеташ.

Театр, къаьстта а бераштен къоначаркен дола театр, низ бола средство я хьатІакхувча, моахала эстетически нравственни кхетам балара. Дуне довзара, цу дунен мах бера, цун хозал дораяран ебараш бераштa новкъостал де, къахьегам, творчество, материальни духовни рузкъа хьанхоаларещ лоархІабергбоаш уж хьалкхеде, бакъдари вийсхон, машара, гуманизма, прогресса идеяш цар дегашка йоссае езаш да из.

Берашта долча театра искусство XXI-ча бІаьшерене дахаргдолча вай планета новхала лаьрхІа я. Из бІаьшере мишта хургья яха дош вайх, вoaй берашта вай луча кхетамах, цар дорнаргйолча нравственни маьхалеех тийша хургда.

Вай берий кхоаме вай бе йоалл. Цудухьа дац тахан массане а юкъара машар чІоагІбарал, ядерни тІема кхерам дІабаккхарал сагогагІа а долаш, лоархІаметІа а долаш денхар. Из бакъахьара гІулакх кхоачашдара сай долен бехнтокхамен даьгъа кхоач бераштен къоначарнен долча театрга. Тха мехка хьатІакхувча моахала кхетам лулта массаза а хилнад лоархІаме пачхьалкхен йовхо ещ. Советски Союзо — машарах долча исторически ленински Декретагара тахашарча дег йоккха масштаб йолча машара инициативашка кхаччалца, йолув-деш ар ца хоала дІадоаккхаш хьалара тІа бака болабаьчара хьатІакхуача моахала дешар хьехарен кхетам баларен ергига процесс кердане лакхагІча боарам тІа йоакхаш айе езаш йола школа керда реформа кийчьярга кхаччалца, — массаза а шийна хьалхашка уттадаьд керттера лерхІар: массе оагІорахьара дегІаена, хІалара знанеш геттара дика караерзаь, лакха нравственость йолаш вола саг хьалкхевелга.

Шун бераштен къоначарнен долча театрий Дунен халкъашта юкъерча ассоциаце VIII Генеральни ассамблея доакъашхойн хьальшийн, юаца езарии кІезига проблемаш яц. Шун форума тема «ХьатІакхувча моахала машара, гуманизма, прогресса уйлаца кхетам балара даьнъера бераштен къоначарнен долча театра лоархІам» — шун творчества никъ хьехла седкъа а хина дІаоттаргхиларга догдоахаш ва со.

ЦІенача дег тІара лов сона машари доттагІали дукъа, вай берий пракзеча идеяцен дукъа оаш бераште боах бар, творчески толамаш дехар.

К. ЧЕРНЕНКО.

НОВ. И. И. ТОНКОНОГОВНА НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Еррагроссийски ший лоІамерча пожарни общество Нохч-ГІалгІай организаце балха юкъе хьинаре даьналацарах ВДПО 60 шу дизарца дувзаденнен Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Тонконогов Иван Ивановичa — Нохч-ГІалгІай АССР МВД пожарни охрана управлене начальника заместителa.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель **Х. БОКОВ.**

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь **Н. ПРАВЕНЬКИЙ.**

г. Грозный,
1984 шу, 21 сентябрь.

НН. А.-Р. ДЕБИРОВНА, Т. А.-Х. КАЛОЕВАНА, Ю. С. МАМАКОВНА, О. А. МУРТАЗАЛИЕВНА НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

ЦІи ялара духьалара кхерамале Іалашъеча доккхий толамаш дахарах, Еррагроссийски ший лоІамерча пожарни обществa юкхьанцарча организаце хьинаре болх барах, ВДПО 60 шу дизарца дувзаденна Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла:

Дебиров Абу-Рашида — Грозненски района 1 Мая цІерагІча колхоза пожарно-сторожевой охрана начальника;

Калоева Іаддал-Хьийнда Тамарена — Назрановски района г. Назранерча № 13 йолча школа-интерната хьехархочоа;

Мамаков Юсуп Саралиевичa — г. Грозерча Ленински района Грозненски чхьагІара-коньячни комбината участка инженера-технолога;

Муртазалиев Оалхазар Абдурашидовичa — Гудермесски района «Семеновод» яхача совхоза кхерамолен техника инженера.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель **Х. БОКОВ.**

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь **Н. ПРАВЕНЬКИЙ.**

г. Грозный,
1984 шу, 21 сентябрь.

Хоам бу КПСС обкома пресс-центро

Телефон 2-66-72

ТАХАН ХЬАЛХАЛАТТАРАШТА ЮКЪЕ БА:

Вежарий - комсомольцаш **АМХАДОВГІАР** Назири Руслани, Назрановски районе «Назрановский» совхоза механизатораш. Т-150 яхача трактораца дийнахьа шишша норма а еш, шишша дийнахьа цар ахьад 70 гектар лаьтта.

БАЙДАЕВ Рамзан Бучуевич — Шалински района «Курчалойский» совхоза комбайнер. «Нива СК-5» яхача комбайнаца норма 15 гектар йолаш, цхьан дийнахьа цо чуийдар 25 гектаре тІара генераш. Хьуакъам чуэца болабеча дензи цо чуийцей 75 гектар, 125 процент кхоачашдаьд ший декхараш.

Грозненски района «Грозненский» совхоза механизатора **УСТАРОВ** Абу-Хьасана, норма 28 гектар йолаш, цхьан дийнахьа дІадийра 35 гектара тІа гурахьа дІадув ялат. Культураш дІаера кампани йолаеча денз цо дІайийнай 217 гектар, 171 процент кхоачашдаьд ший социалистически декхараш.

* * *

20 сентябрь хьатІакхочаш республика районашка гурахьа юв культураш 42,4 эзар гектара тІа дІайийнай, из хул планагІа лаьрхІачох 23 процент соаха укх хана ийначунца нийсбича 14 процент дукхагІа.

Кхашка аральккхай 291 хІамаш дІаюв агрегат. Цар цхьан дийнахьа дІайийнай 5218 гектар. Царех Грозненски района — 1536 гектар, Надтеречни — 840, Наурски — 771, Шелковской — 232.

Эсала лел гурахьа юв культураш дІаера болх Урус-Мартановски, Ачхой - Мартановски районашка.

51,1 эзар гектара тІа ахьай республике зяьб, из хул планагІа лаьрхІачох 30 процент. Цхьан дийнахьа ахьай 760 гектар. Лакхача темпаща дІабода зяьб ахара болх Надтеречни Шалински районашка. Цхьан дийнахьа укхаза, йоагІ-йоагІача аьлча, ахьай 199-и 122-и гектар зяьб. Дика вІаштІехьбоаккхаш боагІа из болх Назрановски районе.

Хьалха сапна задаш кхоачашъеча тІехьадус Ачхой-Мартановски, Советски, Новлай - Юртовски, Веденски, Наурски районий боахамаш.

Республике шерра долх ялата лаьрхІа хьажкІаш чуэцара балхаш. Ерргa а чуийцей 4354 гектара тІара ялаш — из я хьувкъам чуэцача ерригача майдах 12,6 процент.

Ялата лаьрхІа хьажкІаш чуэцачен пачхьалкхенна дІачулучен хьалхалатт Грозненски Урус - Мартановски районий боахамаш. Цар чуийдай йоагІ - йоагІача аьлча 30-и 28-и процент майда, эсгара лакхагІа хьувкъам а болаш. Цу районаша массанел а дукхагІа дІачуеннай цу юкъа пачхьалкхена хьажкІаш.

ТІехьаюсачарех я Малгобекски, Сунжински, Шалински районаш.

Республике дуга хьекхад 1660 гектара тІара, из хул планагІа лаьрхІачох 30 процент. Аьрдай 1038 гектар. Пачхьалкхена дІачудешнад 701 тонн — из хул планагІа лаьрхІачох 5,8 процент. Дуга чуэцара темпаш боахамашка сакхарчул лохагІа я.

Генараш республике 4176 гектара тІара чуийцад, из хул ерригача а майдах 33,8 процент. Генарий хьувкъам — юкъера лаьрхІача хІара гектара тІара 10,7 центнер хул. Из соахка баьккхачунца нийсбича 2,5 центнер лакхагІа ба.

Лакхача темпаща чуэц хьувкъам Шалински Урус-Мартановски районий боахамаша. Укхаза деррига а дІадийнача генарех 82 процент чуийца баьннаб. Юкъера лаьрхІача, йоагІ - йоагІача аьлча, хІара гектара тІара 16,4-и 9-и центнер йоаккх.

Во лел генараш чуэцара болх Надтеречни Сунженски районашка.

Шекара свеклаш чуийцай 1655 гектара тІара — ерригача майдах 18 процент. ХІара гектара тІара хьувкъам — 241 центнер. Цхьан дийнахьа чуийцай 140 гектар. Пачхьалкхена дІачуялара план кхоачашъяьй 14,5 процент.

Пачхьалкхена шекара свеклаш дІачуялара болх республике 6,3 эзар тонн графикал тІехкхоачашъеш дІабода. Графикал хьалхадуалаш доагІа Гудермесски Шалински районий боахамаш. 20 сентябрь хьатІакхочаш графикал тІех 665 тонн свеклаш пачхьалкхена дІачуеннай «Шалинский» совхоза.

Дика лел хьувкъам чуэцара гІулакх Шалински Ачхой - Мартановски районашка. Цхьан дийнахьа укхаза чуийцай йоагІ - йоагІача аьлча, 75-и 23-и гектар.

Шекара свеклаш чуэцача тІехьадус Урус - Мартановски Грозненски районий боахамаш.

ХьатІадоагІача шера — бизза хьувкъам

Наурски района юрта боахама къахьегамхоша дІадоладаь гІулакх хьал а баьна дика кийчбеннаб Надтеречни района «Брагунский» совхоза лаьтта леладерeш хургболча хьувкъама ларда йоллара.

Тахан боахаме шерра дІадолх гурахьа дув ялаташ дІадера балхаш. Ерригa а 800 гектара тІа дІаде лоркІ укхаза хІон мукхи. Ялат дІадуви йоал 24 агрегат. ХІанолехьа, хьалха дика кийчдаьча 500 гектар лаьтта тІа фу дІадийнад.

Ялат дІадуви тьинаре къахьег механизатораша Зазаев Вахас, Хашханов Магде, Алиев Сайт-Іаьлас сельцишаша Дениева Розас, Матчиева Шовдас, иштта кхьиар. 70—80 процент тІехкхоачашъю царех хІаране ший дийнахьара норма.

СУРТАШ ТІА: дикагІбола сельцишаш Р. Дениеван Ш. Матчиеван; юрта боахама культураш дІаера лаьтта кийчдеш боахк механизатораш.

З. БАТЧАЕВА суртaш.

Яхьа дневник

МАШИНИАЬКЪАХОЙ ТОЛАМАШ

Сийлахь-йоккхача Котатон 40 шу кузача дешa дикача къахьегама толамашца накъа бахара шоай хьинари виэя ца кхоадеш болх беш ба Грозненски локомотивни депо болхлой.

Духхьал укх шера дІабахача 8 бетта машинаьиахоша кланал совгІа 64 еза поезд дІа-хьа йигай, хІаьта царца дІабихьаб 50000 тонн мугІа.

Дика лел депо ремонтникий гІулакхаш а. Цар укх шера тоаьлй 137 тепловоз. Из хул 38 тепловоз планал совгІа.

Уж дерригa балхаш дечa юкъа икольй 847 эзар киловатт-сахьат электроэнерги.

Укх деношка бокка тонам баьккхаб депо дикагІа лоархІаш волча машиниста Еременко Владимир Ильича. Цо шу доладелча дена 28 еза поезд дІайигай кхоьчa электроэнерге чотагІа. Белгалдаккха деза, Еременкос хІаьа пятилетка дакъалгІча шера декабрь бетта чотагІа къахьегаш хилар.

Цунгара масал эцаш дика болх беш бола нах шоpтта ба предприяте. Уж ба машинисташ В. Баразгов, А. Бабенко, А. Дементьев, ремонтникаш Ж. Ляховский, П. Голохо, кхьбараш.

НИЙС БЕТТА ПЛАН КХОАЧАШЪЯЬЙ

Сийлахь - боккхача Даймехка тІем тІа СоветІски халкъо Котало яьккха 40 шу дизара сийна къахьегама вахте этта дог гІоздоала толамаш доах укх бетта «Котлоочистка» яхача московски завода Грозенерча филиало. Цо 20 сентябре рапорт деннад нийс бетта йола деррига техни ко - экономически хьоахамий план кхоачашъярах.

Цу юкъа коллектива дукха балхаш даьд «Грозэнерго» «Ставропольэнерго», «Дагэнерго» сена йолча тепло электроцентралашка. Уж балхаш деча хана кхоьай меси эзар киловатт электрически энерги, бІаьш гигакалори йІовхала энерги.

Шоай таронашка а хьежа, болхлоша лаьрхІад пятилетка даьъалгІча шера декхар укх шера 22 декабре кхоачалде. Из хул ГОЭЛРО ленински плана 64 шу дузача дента.

Дикача хьоахамаща белгала ба котлочисташ Копелев Николай, Захарченко Владимир, Шевцов Анатолий, Путятин Дмитрий, иштта кхыбараш. Производственни декхараш 110—120 процент кхоачашду царех хІаране.

Х. СУРУДЖАНЦ.

ТІадиса декхар меттаоттадеш

Укх шерара хьувкъам чуэцаш боахк Сунженски района Ленина цІерагІча колхоза хьажкІаш лелаераш. ГІоабьнна ба уж. Из кхетадеш да. ХьажкІаш дика хьийкъай колхоза цхьоалагІча бригаде.

ХьажкІаш чуэцаш йоалл йиъ «Херсонец-200» яха низ бода комбайн. Шийн новкъостаца М. Цайсаевца хьалхарча комбайна тІа вагІа къона коммунист Эльжиев Ахьъяд. ШоллагІчун тІа болх бер а ва къона механизатор Джаубатыров Супьян. Цунна новкъостал деш ва Эднев Руслан. Сиха бу болх комбайнаша.

ГІадин хьажкІаша шоай низаца дІакхахьа лаьрхІад колхозе карарча шера. Новкъостал де Сунженски опытно - мелиоративни пунктера кхо машина мара йийханзар.

ХІара комбайна тІачІсагІьяьй кагдаь гІад дІакхухьа кхоъ-йиъ машин. Шоферий бехкагІа комбайнаш сайца латташ моттиг нийсъеннаш. ХІана аьлча, хІаране норма тІехкхоачашъеш бу болх. Масала, колхоза водитела Назиров Бийсоатан Сунженски опытно - мелиоративни пунктерча водитела Ахмадов Хьамиден дийнахьа хІаране 35 тонн кагдаь гІад дІакхухь.

ХьажкІаш хьакха йолаьча шин дийнахьа уборочно-транспортни комплексо чуийцай 40 гектар — заден шоаза тІехкхоачашъяьй.

Тхо латтача моттига юхе хьатІаера «Херсонец-200» яха комбайн. Вела а венна, кулг лостадир тхога комбайнера А. Эльжиева, тха машин шийна бІаргагушше. ТІаккха, «бехк ма баккхалаш мукъа вац со» яхаш ва, ца а соцаш ший комбайнаца хьажкІаш хьакха волавелар.

Ахьъяд эскаре гІулакх де вахалахьа а колхозе болх беш хилар. ХІаьта эскаре гІулакх даь ваьча ший колхозе юхаверa. Цул тІехьагІа даь шу даьннад. Цо къахьег ший даьца, цІи хезача механизаторца Эльжиев Ахьмадаца цхьана хьажкІаш лелаеча звене. Колхоза коммунистана дукха хьалхоацаш КПСС мугІарашка хьайцав Ахьъяд. ХІаьта шийх белла теллам боабац цо. Звенона хьажкІаш чуэца мерда комбайн яйтача массане а цхьатарра лаьрхІар ва Ахьъяд дІайна. Дика доал ду цо ший техника, цхьа дІадехайтац балха цин норма кхоачаш ца еш.

Тха бІаргкхайтар кха йисте гулъенна латтача техникех. Укхаза «Херсонец-7» яха хьажкІаш хьокха комбайн балха кийчъеш йоаллар М. Мисербиева кулгалду технически гІулакх дера йола звено.

— ХьажкІаш чуэцача дика лоархІаю «Херсонец-200» а, — йоах бригадира Муаев Султана. — Бакъда, цхьайола участкаш оасарах хьалийза хилар бахьан долаш, уж комбайнаш, йоархІаш юкъе а ухаш, васт-васта сенц. Цудухьа оасар долча участкаш тІа «Херсонец-7» яхача комбайнах пайда ийбе лерхІ оаха.

Звено цхьа чаен С. Джаубатыров болх беш ва комбайна тІа. ХІаьта звеньевой К. Какаевн къона механизатор С. Ажигови хьажкІаш дІакхухьаш ба. Звено коллективас подрядагІа къахьегаш я.

Соалжа колхоза хьажкІаш лелаераша планагІа йоагІачул хІара гектара тІара 15 центнер кІезигагІа фуаль якха хьажкІаш чуийцаар. Цудухьа карерча шера механизаторийна шоанга могар дйр соахка тІадиса декхар юкъа меттаоттадара. Хьувкъам дика хиннаб. ХІара гектара тІара 39 центнер фуальякхи хьажкІаш йоаа. Хьувкъам чуэца болабеннача хьалхарча шин дийнахьа колхоса кхатта дІайийцай 1560 центнер хьажкІаш.

И. ЭЛЬГУКАЕВ.

ПАРТИЙНИ ОРГАНИЗАЦЕШКА — ОТЧЕТАШИ ХОРЖАМАШИ

ВIаши барта ца хилча

Назрановски маьхка еча завода партийни организаци йоккха яц. Веррига а шийтта коммунист ва уккхаза. Укх деношка хиннача отчетно-хоржамий собране дакъалоацаш ялх саг вар. Секретарь йола Гумукова Фатима цамогаш хиларах цунна хьалхара отчетни доклад йоийшар Тутаев ТIахIира.

Отчетни юкъа парторганизацес дий болх тIаберзабаь хиннаб карарча шера плани социалистически декхараши кхоачашдара, шерра яхь йоаржаярца шоай тароннаш сарцагI а яьха. ДIадехача шера продукци арахецара а из маьхалъяккхара а план кхоачашъяьй 102,7 процент, укх шера бархI бетта — 104,7 процент. Планал сов гIа 44 эзар сома продукци бахача нахага дIакхачийтай.

ТIехьарча хана лакхъеннай арахецача маьхка изделей дикал, завода санитарни хьал тоадаьд. Коммунисташа йоакко яьй къахьегама овсарле лакхъяра, балха режим чIоагIъяра. Бакъда, кIезига дац коммунисташа дина юкъагIа дита гIулакхаш а.

Шоашкара доккхий гIалаташ дувлийт механически группа болхлоша, кондитерски цеха, заводской лабораторе. Цхьаццайола пишнаш хаьрцай, оборудовани ехай, ледара ба бийдал дика хургйолаш лоаттабу тIахьожам. Бе безача бесса болх беш яц булочни цех. ХIаьта кондитерски а булочни а цехий бехкагIа кхоачаш ца еш юс керттерча продукце номенклатура. ЙоагIача боараме яц къахьегама дисциплина. Алхха из во хилар бахьан долаш бархI бетта юкъера лаьрхIача хIаране доадаьд 32 сага-ди.

Коммунисташа цу кхоачамбоацарашта вIалла терко тIаухийташ хиннабац оалийта дац. Бакъда, хьагучох, хIара коммунисто шийн декхар кхета ца дарах, эшача метте лерттIа бIарг ца лакхарах цу гIулакхашта тахан а шоаш долаш долга хьадайт. Собране шIераш йоахаш белгалбахаза дисциплина во йолаш бола нах, царна даь тaIазараш. Хьоахадиилар хьано, малагIча боараме шийн болх бу. Ала доагIа, общественни, кхетама болх вIаштIехьбоаккхаш коммунисташа шоайла дIа-юха гIо-новкъостал ца делга. ТIакха гIулакх иштта хилча цох хьахулаш бола пайда кIезигагIа хулга хоашма дий.

Заводе 1978 шера йолаяьй керда гIишло — галешна доацаш хьоар лоаттадергдола склад. Из объект йисте а ца йоаккхаш. 1979 шера дIаболабир хьовла ду цех тоадра болх. ХIаьта 1983 шера Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета комиссе соцам бир ювцаш йола цех а, склад а, керттера корпус а Назрановски ремонтно-гIишлошъеча управлене дукха ца говш чакхбоаккхалба, аьнна. Доклада тIа ма аллара, РСУ из болх чакхбаккха могаш яц, хIана аьлча, цига а таро а йоацандаь. Шоаш хьадер я лерттIа чакхдаккхац управлене, болхдоаца.

Коммунисташ цу гIулакхах дог лазаш ба. Иштта дале а гIулакх хувцара доадам болаш хIама де карагIдаьннадац царна. Цхьабакъда, уж тохабаларах а гIулакх хургдац, нагахьа санна РСУ-на лакхе латтача органий оагIорахьара гIо ца дой.

Доклада тIа дIахо дийцар комсомольцашта юкъе беча балхах лаьца.

Заводе 20 совгIа мехкарий ба. Уж беррагаш а хIана бац аьнна комсомольцаш ба. Отчетни юкъа цхьа саг хьанийцав парте кандидат а вец. Цунах гуцарца беш бола болх лохеча боараме белга. Цу даькъе беча балха бехктохкаме а е из декхар тIадилла а цхьаккха коммунист вац. Цу хьакъехьа коммунистий кхы а дукха къахьега деза, шоай организаторски талант гучайоаккхаш, шоашкара дика масал гойташ, эшача метте хьехараш деш, социалистически яхь йоаржаяра тIахьехаш. Лоацца аьлча, комсомольцаши шоашта тIехьа отгаргбоаш хIама де деза.

Дукха дийцар коммунисташа производствах, завода хьалах, юкъарча балхах дола дешаш. Отчетни юкъа итт собрани хиннай. Цига белгалдаьхад карагIдаьнначараш, дикаца дисараш. Вайна ма харра, дикаца дисараш дукха да. ХIана а ледара ба профсоюзашийра болх.

Интернациональни а атеистически а кхетам луча хайра дакъалоацаш бац производства кулгалхой. Царна ха доагIа шоаш оттара хьалха кхетам лураш болга.

Собране иштта къамаьлаш дир Аушев Мусас, М. Парижевс, Мальсагова Лизас, Мошхоев Мухьмада.

Аушевс аьлар: «Гумуковас баь болх могабе беза. Галешна доаца хьоар леладу складе а хьовла деча цеке а де деза балхаш чакхдаьккхадац. КIезига — дукха сагота хила дезар вай цу балхашта. Склад ца хилар бахьан долаш дукха хьоар доа. Уж балхаш кхы гаьна даха йиш яц».

М. Парижевс дийцар партийни организаци цу даькъе коммунистий хьинар хайра вийдеш ца хиларах. Цо аьнар хьалхлоацаш къамаьл дир завода директора Мошкоев Мухьмада:

— Секретарь ях беррига болх бе безар. Коммунисташ ба. Укхаза хоаш дац малагIа, фу болх дIахьош ва хIара КПСС член. Воаш къахьегача метте инициатораш хила деза вай. Нах партемугIарашка хьачуоаря де доагIа хIама де деза. Заводе кIезига бац хьаьнала къахьега дика нах.

Мела бу профсоюзаша беш бола болх. Ха хьатIаэттай заводской газет ара хеца дезаш. ВIаштIехьъаккха еза гойтара агитаци, плакаташ хьалтоха деза,—аьлар [illegible].

Мошхоевс дийцар баьгдир Л. Мальсаговас. Къамаьлча коммунисташкара масал ийде доагIа. Вай девиз хила еза: Маьхк — Лоттаг Iал — Машар, — яхац. Керда директор чIоагIа сердагIаьлла гIулакх тоалаш дукха. Цунна гIо де деза вай. Даим дагаккхаба доагIа вай йоттача маьхкага хьежаш дукха нах болга.

Ала доагIа, коммунисташ шоай балха тIа йола мела моттигаш йовзаш хилар. Бакъда, йовзарах хIама хургдац пар шоай цхьа барт болаш дIаза дика гIулакхаш чакхдахара де мел дезар ца дой.

Юххьанцарча партийни организаце секретаралла юха а хержар Ф. Гумукова.

М. АХИЛЬГОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиуме

1984 шера 19 сентябре Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума аргIанара заседани хилар. Цига дийцад «Парте XXVI съездех КПСС ЦК майски (1982 ш.) Пленумех решенешка хьежжа юрташка бахача нахьа чуIеча моттигий, коммунально-бытови, социально-культурни хьалаш дIахо тоадара де дезаршийн хьакъехьа» 1983 шера 8 июне Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета ворхIлагIча сессе ль решенеш республика юрта боахама министерства кхоачашъяра леламех» дола дош.

Президиумо белгалдаьккхар, республика юрта боахама министерства, цунна карарча предприятеша, организацеша юрт социальни эргаяккхара тIаерзаль комплексни мероприятеш чакхйоахаш хилар. Юрташкарча гIишлошъеча организацей мощйосташ алсамъяхара, цар материально-техническа база десIайоалаяра болх ба беш. 1983 шера план кхоачашъяьй чуIа цIенош, школаш, деша даха ха йоаца берий учреждениеш, клубаш хьалъяра, наькъаш, водопроводаш яххара, и. кх. дI.

Цунца цхьана, Лакхехьарча Совета Президиумо НГIАССР юрта боахама министерства уйла тIаерзайир 1983 шера 8 июне Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совето баь соцам кхоачашбелга вIаштIехьдоаккхача кийслуча кхоачамбоцарашта.

1984 шера эсала лел деша даха ха йоацача берий учреждениеш, тякаш, быта цIенош, клубаш, культура цIенош хьалдара балхаш. Юрташкара нах бахача дуккхача моттигашка лоадамбоацаш да чуIа цIенош водопроводаца, канализацеца, дIайхача хиэца, центральни отоплене IалашIдар. Республике наькъаш декхара объезаш тIехь-тIехьа йоккхагIа хуллаше а. IалаьнатIе кIезига дегIаенай боахамашта чухьарча чIоагIа тIо тIаболча наькъий сеть, хIаьта из бахьан долаш хадагIа хул баха нах автобусаца дIа-юха кхувлилга тоаде.

Лакхехьарча Совета Президиумо республика юрта боахама министерство декхарийла яьй дIахийцача ахчах пайда эцея чуIа цIенош, коммунальни, бытови, культурни гIулакхашта лаьрхIа объекташ эксплуатаце дIаялен 1984 шера оттаяь планаш кхоачашъяра тIахьожам чIоагIагIа лоаттабе, цунна могадир 1985 шера а, хIаьта иштта шийтталагIча пятилетка план кийчъеча хана цу тIа кадраш юрташка чIоагIъяллийтара, колхозашкен совхозашкен дика вIаштIехьъяьнна къахьегама коллективаш хьаяра лоархIаме фактор хиларах тарра, юрташка бахача наьха чуIеча моттигий, коммунально-бытови, социально-культурни хьалаш дIахо товдергдола дош оттаделга. Терказе вийцай «Чечингушводстрой» яхача гIишлошъеча управленс, «Чечингколхозстрой» объединене, «Чечингсельстрой» треста кулгалхоша 1984 шера плана юкъъойхьа юрта боахама министерства социкультбыта объекташ эксплуатаце дIалургья аьнна яь лаяллешаш.

Халкъа депутатий районни, городской Советий исполкомашта тIадиллад юрташка гIирсаш хьалдара кулгал дикагIа делга, чуIа цIеноши социально-культурни объекташ хьалъяра, чуIеча цIеноех дола законодательство кхоачашдара тIахьожам чIоагIагIа оттабелга.

Лакхехьарча Совета Президиумо иштта дийцар кхувшбоагIарий могашал лорелри уж физически кхебари даькъера «Унахцiено лораярах» дола РСФСР Закон республике кхоачашдара лелама хьакъехьара дош. Белгалдаьккхад, НГIАССР унахцIено лораяра министерства, кхыча министерствашеп ведомствашеи, халкъа депутатий Советаша кхувшбоагIарашта деш дола медицински гIулакхаш дIахо эргадахаран тоадаран белгалара болх беш хилар.

Здравоохранене материально-технически база чIоагIъеннай. КхувшбоагIараш тIейбеча кабинетий сеть йоккхагIа хиннай. Санитарни тIахьожама органаша хадданза дикагIа вIаштIехь а йовх, чакх а йоах юкъарча дешара школай, профтехучилищай, юкъарча лаьрхIа йолча дешара заведеней дешардой дешаре, быте, салаIара хьалаш тоадара тIаерзаль санитарно-гигиенически мероприятеш. Чакхйоахаш я хадданза еча физически культурей спортей занятешта бераши кхувшбоагIараши юкъеувзара тIаерзаль мероприятеш. Доп дувцача хамеи тIанийцача соцам тIеи иштта белгалдаьккхад «Унахцiено лораярах» дола Закон кхувшбоагIарий могашал лорайрен уж физически кхебарен даькъе кхоачашдеча кхоачамбоацараш хилар. Республика цхьайолча районашка кхувшбоагIарашта деш дола медико-санитарни гIулакхаш хIанзарча хамо дIа ма деххара дац. Кхоачам болаш цхьаза шоай ханнахьен чакхъяхаш дарбан-могашала мероприятеш хьагучабаьнна цамогаш болча кхувшбоагIарашта юкъе. Дуккхача школашка во вIаштIехьдаьккхад берашта бIайха кхача кийчбелга. Бераш физически дегIадоаладара дешай кхоачам болаш уйла еш ца хилар бахьан долаш моттигаш я Герламцарча Нийй мугIарашка хьийха кагий нах физически заьлза болаш кийчбаь. Кхачамбоацараш да лешархойи болх беш бола вагирхой гигиенически, нравственно-этически кхебара беча болха тIа.

Лакхехьарча Совета Президиумо НГIАССР унахцIено лараяла а просвещене а министерствашкара, профтехобразоване республиканскии управленегара, НГIАССР Министрий Советерча физически культурая спортей дешашта йолча Комитетагара, республика халкъа депутатий районни городской Советий исполкомашкара хьадийхад берийн кхувшбоагIарийн могашал дикагIа лорараи уж физически хьалкхебарен тIадерзадаь гIулакхаш кхы тIа а чакхдоахилга.

Лакхехьарча Совета Президиума заседане дийцад новкъостий судашта кулгалдараи къахьегама дисциплина чIоагIъяра даькъера цар лоархIам лакхбараи республика халкъа депутатий Советашеи профсоюзни комитеташеи беча балхах дола дош. Цу дешах бола соцам тIайийцаб профессиональни союзий областной Советаца цхьана. Белгалдаьккхад, республика халкъа депутатий Советашеи профсоюзни комитеташеи партийни организацеи кулгалца новкъостий судашта кулгалдараи къахьегама дисциплина чIоагIъяра даькъера цар лоархIам лакхбараи белгалара болх беш хилар.

Дуккхача новкъостий судаша кхоачашду правопорядок чIоагIъяра шоашта хьалхашка оттадаь декхараш, гIо ду къахьегама коллективашка къахьегамеи производственни дисциплина телхаераш массане а бехке лоархIаргбола хьал оттадара.

Цунца цхьана, Лакхехьарча Совета Президиумой облсовпрофой белгалдаьккхар новкъостий судий балха тIа дикка доккхий кхоачамбоацараш хилар.

Дуккхача новкъостий судий заседанеш формально, деча къамаьлашка гулбеннараша кIезига дакъа лоацаш хул, кегадале хул протоколаши решенеши. Каст-каста юкъагIйоах дешаш дувца оттаь ханаш, хIаьта из бахьан долаш кIезига воздействи хул харцахьбаьннарашта. Цхьаццайолча профсоюзни комитеташа кулгал эсала ду предприятешкарча, организацешкарча, учреждешкарча новкъостий судашта.

Новкъостий судий болх вIаштIехьбаккхара, цар гIулакхашта кулгалдаран тIахьожам лоаттабаран халкъа депутатий Советий исполнительни комитеташтеи профсоюзни комитеташтеи лерттIа гIо дац новкъостий судий балхага хьожача цхьайолча общественни советаша.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумой профессиональни союзий областной Советой халкъа депутатий районни, городской Советий исполнительни комитеташкара, профсоюза обкомашкара, райкомашкара, профсоюзни комитеташкара хьадийхад правопорядоки къахьегама дисциплинеи чIоагIъяра новкъостий судаша бу болх тоабергбола гIулакх вIаштIехьдоаккхилга, уж дешаш Советий сессешка, исполкомийн профсоюзни комитетийн заседанешка каст-каста дувцилга, эшаш дола новкъостал хадданза делга, къахьегама коллективай вахарe цар лоархIам лакха лоаттабелга.

НГIАССР чурча гIулакхий министерствана, прокуратурана, юстице министерствацен Лакхехьарча судан тIадожадаьд новкъостий судашка материалаш ювцача тIахьожам чIоагIагIа лоаттабелга, правови дешашта новкъостий судашта новкъостал делга.

Болх тоабара теркам тIаберзабир

Отчетно-хоржамий собранеш чакхъяьннай Грозненски швейни-производственни объединене профгруппашкен цехови организацешкен. Собранешка дакъалаьцар ерригача объединене болх беча нахах 95 процент бараша. Цига къамаьлаш даьча 292 сага юкъе 230 болхло вар. Балха хьалех цу собранешка къамаьлаш даьраша 73 критически замечани йир.

Цхьан дешаца аьлча, выступленешка къамаьл мел даьча наха дийцар хетадаьдар производственни планаши тIейна социалистически декхараши кхоачашдара, наьха къахьегам аттача бехкхара хьалха дииначa профсоюзни собранешка тIайийца соцамаш иштта кхоачашдаьд хьожаш тахкаре.

Собранешка къамаьлаш даьчар духагIа теркам тIабохийташ дийцар цхьаьнца долча хьоккхамех предприятеа тIехьаюсаш хилар санна дола кхоачамбоацараш. Иштта, масала, къахьегама овсарле лакхъяра план кхоачашъяьяц объединене дIабахача 8 бетта. Из кхоачамбоацар мичахьара хьадоладеннад, ца дIадаккхара хоадам бола наькъаш гучадаь [illegible].

Дукха балха ха яйнай кхоалагIча, алхлагIча, ворхIлагIча цехий, кхоалагIчен йиъалгIчен филиалий электроэнерге ца хилар бахьан долаш. Ерриге объединене хьанийцача из бахьан долаш зехьа дайнад 2339 сага-ди.

Теркама кIалхара даланзар къахьегамен производственни дисциплинаца дувзаденна дош а. Собранешка къамаьлаш даьчар дийцар гIулакх тоалуш доагIe а хIанза а тIехьа практика хинна дIааттача цхьадолча кхоачамбоацарех. Масала, цхьайолча болхлоша шоаш прогул ьнъчул тIехьагIа, хьо а бехке, алапи доацаш отпуск еза аьле, заявленеш лаьхь. ХIаьта администраце цар декхар кхоачаш а ду. Цудухьа администраце пурмийца тийна цу тайпара йола отпускаш ца тешшал дукха я объединене. Белгалденна деза, укх тIехьарча хана новкъостий судаца шоай болх дикагIа вIаштIехьбаккхалга. Хоалуш кIезигъеннай дисциплина толхаьль моттигаш. Дисциплина толхаьльча нахьа дешаш цу судий заседанешка дувц, царна тaIазар ду.

ЧIоагIа критика йир собранешка общественни транспорто беча балха. Транспорт бахьан долаш дийза нах тIехьабуал хашадаьа шоай балха хьахача вIаштIехьа ца доалаш. Къаьстта во болх бу юрташкара нах балха хьакхувлача транспорто.

Профсоюзни активе доархIаж айдургбац йоахар къамаьл даьчар, белгалдаьха кхоачамбоацараш дIададархга хьежжа мара. Уж дIадахара наькъаш белгала дир цар.

О. ЕВДОКИМОВА.

Болхлочун уйлаш

ВАХАРО БАКЪДАЬД

Къахьегама [illegible] безаце тIа а яйца, хIана юрта боахама шерра кхиайнай коллективни подряд. Тоалла дегIайоагIа из прогрессивни форма Грозненски района «Загорский» совхозе а. Миштта латт подрядагIа болх беча наьха гIулакхаш, малагIа проблемаш а цар цунца [illegible] тахан къастораш, фу де дезаш? [illegible] Цох [illegible] тахан дуц совхозе тракторно-[illegible] бригадир, КПСС Грозненски района члена ГАЙТАМИРОВ Садин.

Тха бригада йоккха яц. Цох звено аьлча мийсагIа а хургда. Бакъда, из дац керттердар. ЛоархIама да, тхоай аьнтази коллективни подрядаш боккха пайда балга оаза кхетадар. Тхона тIечIоагIдаьд 1207 гектар лаьтта, 7 трактор, кхыйола юртбоахама техника.

Укх шера тха дIаи оза 62 гектар рож, мошача доакъера лаьрхIа 138 гектар рожь, 320 гектар мукх 437 гектар кIан.

Юрта боахама аз болх бу кIезига ка яц. Бакъда, сона дега а доагIаш, хIанз сенна лакха темпаш йолаш лаьтта аьхадец тха совхозе цIанкха а. Ма дерра аьлча, 1-ча сентябре дерриге а лаьтта аьха даьньадар тхо. Цул совгIа, 250 гектар зябь а аьхар. Толаме чакхдоалам латт тIоадал чусоцаяра баххаж а. Шераш йоаззаргья аз тхоай коллектива къаьстта дика къахьийгама боллой. Норма 8,5 гектар йолаш, коммуниста Ш. Саламова ший Т-150 яхача тракторца сменагIа 12—14 гектар оахар. Укх шерара хьувкъам чуэдача лакха хьожамаш гойтеча М. Солтаева комбайна тIера трактора тIа а хайна цхьан сменагIа 11—12 гектар оахаш къахьийгар. Иштта хIара сменагIа 140—145 процент шоай норма кхоачашъеш болх бир механизаторшка Хамадиев Хьасанек Ахартвев Эмадан.

Диццаланзар тхо лаьттана подкормиа а а. Лаьтта азалохьа хIара гектара тIа 30 тонн органически удобрени тоссар. Лаьтта дика азара тIаьхьожам лоаттабе безензар. ХIана аьлча, нах шоаш кхеташ бар цу гIулакха шоаш бехктохкаме болга. Собране оаха лаьрхIад 50 белла саьъета хлат дIаде.

Со тешa, тIанийцача декхарех коллектив доархIалургхиларех. Коллективни подрядагIа къахьегама хана хьалха вIалла дага а ца хиннеча оагIорахьара гучаоал хIара саг. Тхона юкъе а мийсбелар тейп-тайпара оамалаш а гIуллакаш а дола нах. Масала, Умаев Баудe бIаргаш дIа а дувшадаь шийн МТЗ-80 вIашагI а йоаккхаргья, юха хьегул а оргья. Сел дика йоаз цунна техникаI ТIахдина къахьийгар цо хьежкIаште культиваци йоанизаш, цул тIехьагIа лакхача гоазалца болх бир силоса хьаккIаш чуэдача комбайна тIа. Цхьан дешаца аьлча, цо боккха гоазалча ва. ХIаьта цхьазар шийна хало яра тIера хилац. Цу тайпара хIама подрядагIа болх беча бригаде а мийслу. Хацар оаг, тIехьагIа царна моштта дIанийсдергда алапи? Тха звенос, масала, пайда мийбу къахьегама дакъа лацара коэффициентах. Цу системо, звена хIара члена къахьегама мах беча, цIеньаь дIайоаккх «уравниловке».

ЧIоагIа хаьалет, ерригача районе а зовам, газеташ тIа а хадеш, цхьайола коллективаш бIаьстий подрядагIа болх бе йоленний аьлa дIахьайна а дий, гурахьe а аккем юкъе къьнача методагIа болх бе йолаяла. Къайла сенна кхуьйаргда вай из, цхьаболча кулгалхоша хьанимацта хьалхашка кхоъ рапорташ тохар дукха вIашагIьахк коллективни подрядагIа къахьега бригадаш. Хьежача гучадоал, из еррига а процедура договор оттадар мара, кхы пайда ца боалаш чакхйоалилга. ХIаьта из договор а дукха за ялалехьа дохаду: хьалза кулгалхоша, тIакхза боалаш шоаш а.

ГIаддуташ бац тха укх шерара хьувкъам. Тийрка етагIенашка йоакъал лаьттай. Цхьайола участкаш цIаьнха а дIаe оаз хилар. ХIанз тха звенос лелоча хьакхIий гектара тIера 65 центнер моша доакъар мара чудахьац. Из геттара кIезига да.

Доккхаме алапега дог доахаш дац тха укх шера. Бакъда, цу гIулакха безаш вар юстара лаха дега вац цхьаккха. ХIанз керттердар да, эшаш дола дика фу звенона ханнахьа хилийтар. Соавка дIадийна хинна кIи фу геттара а во дар.

Чакзаоллаш, цхьаькка цхьа хIама белгалдаккха безам бар са. Нагахьа санна, коллективни подряд буксоцаш вьоахулар дукхагIан дикагIан хилийтара нах тIахьеза лаьрхIа але, бакъалье хургдар цу кердача форма из кертера принцип тахза [illegible] хилча. Аз дувцар да хьувкъам чуцарех лаьца. Тамашийна хIама да из оаза лаьтта оаз, юртбоахама культураш дIаина, тIакха царна гIулакх ду, бакъда, хоаш дац уж кхьачарга чу дIана эцийт. Сона хетаргахьа, коллективни подрядагIа къахьегача звенона тIечIоагIъе оаз хьувкъам чуэца техника а. Из бакъьа а хургда, совхозе боккхагIа пайда а баргба.

Школьни реформа: массане юкъара гIулакх

ХЬАЛХАШКА ЛАТТАР — БЕХКТОХКАМЕ ДЕКХАР

КПСС ЦК апрельски (1984 ш.) Пленума материалашка, цига КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела нох К. У. Черненкос даьча къамаьлаца кIоарген аргументированни оттадаьд юкъарча дешарей профессиональни школа реформа чакхъяккхара партийни, советски органашa, министерствашеи ведомствашеи, халкъа образоване органашa, ерригача вай общественносто кхоачашде дезаш дола декхараш.

КПСС ЦК апрельски Пленума исторически документа тIа чакхъяха оттаь уж йоккхий, оалангара эргалoеш юкъарчал доацаш кхоачашъе езаш долча оала, республика просвещене болхлоши, массанеча а чIоагIагIа кхетабу тIадехна декхараш шоай хапнахьен дIазан кхоачашдара даькъера партена хьалхашкара, дерригача халкъа хьалхашкара тхоай бехктохкам.

Цунца дувзаденна, дешана хьашт долаш йолча министерствашеи ведомствашеи цхьана реформо дIадехараш кхоачашдара тIаерзаль хьадда комплексни мероприятеш кийчъе болаенний республика просвещене министерства аппарат, цун подразделенеш.

Эттера хьалха оаха тIоашта хьалхашка декхар оттаду образованей дешархошта кхетам баларей дикал лакхъе, хIара предмет хьехара боарам дахбелга, школьникашта Iилмий дирдаш кIоарта йоаелга Iалаше, царна идейно-политически, къахьегамца, нравственни кхетам лулга, эстетически физически дегIабоалабелга тоаде.

ДIахо йодача хана берашта ялх шу даьлча деш дешар хьеха доладеш хилара цIенхайтта педагогически проблемаш оттаю тхона хьалхашка. Из я укх 20 шу совгIача хана юххьанцарча классерча берашта эрсий мотт хьехача хана. Тхона керттера гIо дала йоача, юрта школа хIанзарча вай нулевой классий проблема. ХIаьта хIана ца нулевой класс йоацаш дус тхо. Цудухьа РСФСР просвещене Министерствацен вай республика Министрий Советацен цхьана ялх шу даьнна берашт, царна юххьанцарча классе дена эрсий мотт а хьехаргболаш, дешар кийчъяра дикагIйола вариант лохаш да тхо хIанз.

Цу даькъе оаха хIанзалца даьр кIезига кIама дац. Укх тIеххьарча хана уж дешаш дийцад нзадательствай, полиграфе, книжни торговле управленеца цхьана хиннача коллегей шин заседане, министр волча хиннача дешаршметодически совещанешка, хьехархой говза лакхьеча институтеи цхьаний школай института филиалей педагогически дешарей советашка, районашкарча халкъа образоване дешашта йолча советашка, кхыча боарамашка.

Юкъерча школе дешаш йоаккха ха реформо цхьа шу дукхагIа хилийта лерхIаш а ва цхьайтта шерара а хиича дIаотташ а хиларца дувзаденна чIоагIа цIенхайтта проблема ott тхона хьалхашка, тахан тха барел дувккий а дукхагIа хьехархой хиланза баргбоацаш. ХIанз барел совнагIа тхона кхи тIа а эшаргва 1932-нел кIезигагIа воацаш хьехархо-предметники юххьенцарча классий 830 хьехархоя. Уж ца хилча баргбац ялх шу даьннача берашта хьехара мел эш. дIаьхдаь ди долча группашта а. хIаьта иштта дешар хьахара классаш эрсийн кхыча мехкийн меттанга сакъалуш хиларца дувзаденна а.

Уж декхараш кхоачашдергда эттара хьалха педагогически училищай школьни отделене а, хIаьта иштта Нохч-ГIалгIай пединституте а деша нах дукхагIа дIачуийбарца. Цунца дувзаденна сихагIа хьалъаь ялиханза аргьац пединститута планагIа лаьрхIа комплекс. Из ца хуле, педагогически кадрайпредметникий проблема къоастаюлургьяц.

Юкъарча дешарей профессиональни школа реформо, тоаш ма дарра, чIоагIа цIенхаитта декхар оттадаьд тхона хьалхашка школьникашта къахьегамца кхетам балара даькъе. Цудухьа укхаза тхона лоархIане да, эттара хьалха, дешархочо «къахьегамца ловзар ца я деш» беркат даргдолаш къахьегилга. Из лоархIамегIара доп кхоачашдара тхона боахамий, колхозий, совхозий, промышленни предприятей кулгалхоинакхьара ца хийча даргдац тешшаме а доккха а новкъостал. Цу дешара хIашт долаш мел йолча министерствашкарен ведомствашкарен дийхад оаха цу деша цар тхона шоашта могаш дола новкъостал делга.

Вериате къахьегаме хIара дешархочо шийн ханага хьежжа дакъа лацара, хиланза даргдоаца хьалаш вIаштIехьдахара, школа хIара директоро цу ведомствай боахамийн предприятейн кулгалхошца цхьана хьалха гIулакхаш чакхдоахилга де деза.

Дешархошна боах бергболаш йола хIара дешара-производственни объединени, хIара звено, [illegible] реформа тIа белгал ма даккхара, боагI-боагIача боахама, предприятe, структурни подразделени а хинна дIаоттаргйола гIулакх дииза даргдац.

Тахан вайга бIубеная ала йиш я IодагарьаIь уж ерриге проблемаш эффе[illegible] стаелга керттерча даькъе республика школай материальни база дIахо товярех тийша да.

Цунца дувзаденна просвещене министерства 1985—1990 шерашта лаьрхIача мероприятей комплекс оттаяьй ялх шу даьннача берашта школаш хьалъяран йолаш ярашта классаш хьатIаяран. Цига реформо дIадехарашка хьежжа, хилийта лаьрхIад классни цIенош, [illegible] ловза цIенош. Из план йийца яьнной НГIАССР Госпланаца, РСФСР просвещене Министерствацa, хIаьта укх гартгарча хана хьажийта из дIачулургья республика Министрий Совете. Цу лоархIамашка дилдача тха хIара шера пачхьалкхен капитальни вложеней чотагIа хьалъеса 8 эзар дешархочоа лаьрхIа моттиташ йола керда школаши йоагI-йоагIача министерствашка гIолла 3 эзар моттиг йола хьатIадаь гIирсаш.

Бакъдар аьлча, аттачарех дац из декхар. Цо дIадехаргда тоьал дукха материальни финансови затраташ ельга, дуккха нах оарцагIбоахилга. Цудухьа указе дикаа даргдоацар фуд аьлча, из да, эттара хьалха, Нохч-ГIалгIай гIишлошъяра управленен ерригача кхыча гIишлошъеча организацешен из чоалхане, цхьабакъда, кхоачашъюлургйолаш йола программа кхетаьь тIаьцилга.

Республика просвещене министерстван моттигашкарча халкъа образоване органашен долла хIама дергла парте белгалдаьь юкъарча дешарей профессиональни школа реформа тIа оттадаь доккхий декхараш тар ма лу сихагIа кхоачашдара.

С. МОВТАЕВ,
НГIАССР просвещене министр.

Саратовски областа декъача лаьттанашка хий дехара программа чакхйоакхьаь латт. Алхха цхьан Марксовски районе Приволжский Комсомольски хий системица хий тел 70 эзар гектара тIа хий тоднага Iалашдеш йолча 1300 догIан хьесапе хий деттача машинашта. Хий дехка лаьттаи дIахо а севооборотe юкъехкухьаргдолаш да, 1990 шерале 100 эзар гектарега кхоачаргда уж.

Мелиоратораша арений сибат хийнад, керда вахар деннад царна. Керда совхозаш ехнаш латт цхьарча [illegible].

Хий дехна лаьтташ эффективнегIа карадерзадараи Iилмо ма яххара царех пайда эцаран «Поиск» яхаш шийн производственни объединени вIашагIъеллай. ЭВМ новкъосталца кийчъьяча рекомендацешка хьежжа планировани еши чакхбоахаци бе цар болх.

«Поиск» яхача объединеней коллективашка къахьегам вIаштIехьбаккхара лелаеш прогрессивни форма я — хозрасчетни подряд. Комплексни бригадашка вIашагIкхет колхозий, совхозий лаьтташ лелдераши «Поиска» механизатораши. Цу тайпарча подразделеней бергарча членаца бухсоцаш хьахургдар терлал а деш бу болх, цар къахьегама овсарле 1,5—2-зза лакхъеннай.

«Поиск» яхача объединене вычислительни центро рекомендацеш тел метеослужба сводкаши лаьттаи тIукалах йола даннеши терлал а еш. ЭВМ-о соя тIоада а дайтаргдац, хий доацаш а дутийтаргдац кха. Приволжски Комсомольски хий системашкарча автоматизацешa хий боарам лаьрхIара совгIа, шоаш дIа а хиц соца а ду искусственни догIа.

СУРТА ТIА (аьрдехьара аьттехьа): ВЦ участка начальник Владимир Лукин, оператор Ольга Николаева, йоккхагIйола инженер-программист Людмила Михайлова.

**В. СКИДАНОВА сурт.
ТАСС фотохроника.**

ЦIЕЙНА НАКЪАБОЛХАШ

Шоай профессиональни цIейна — машинашъерий Дийна дикача къахьегама толамаца накъайода Грозненерча «Красный молот» завода шийтталагIча цеха коллектива.

Графикал дикка хьалхабуалаш хьабоагIа сборщикаш ер шу доладелча дениз. Социалистически яхье ворхIаза юбуалаш хьалхара моттигаш яьхай цар.

Шу доладуше шоай кхоачамашка а хьежа цехерча наха лаьрхIар къахьегама овсарле 1 процент лакхъяран продукцега дIадодар 0,5 процент лохдаран социалистически декхар тIаэна. ХIаьта из декхар кхоачашдара цар планал совгIа шу чакхдалале кхаь машина сборка е езар. тIаьккха дIабахача бархI бетта сборщикаша вIашагIъеалей ворхI машина.

Дика къахьегаш хиларца белгала я Н. Кирюхина, В. Слепцова, В. Кобзева, В. Манукова кулгалдеш йола бригадаш.

Р. УТЕВА.

ШЕРРА ГIА БОАХАШ — СИЙРДАЧА КХОАНЕНГА

Г1алмакхой халкъ ший лоIамаг1а Россена юкъедаха 375 шу дузаш

ДОХАРГДОАЦА ВОШАЛ

Г. ЦАКИРОВ,
Г1алмакхой АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель.

Шоай творчески низех тоабенна, къахьегамаи политически хьинар айденна болаш кхаьчаб Советски Г1алмакхойчен къахьегамхой шоай сийлахьча юбилейга — г1алмакхой халкъ ший лоIамаг1а Россена юкъедаха 375 шу дизарга. Мах бe варгеоацаш боккха ба цу исторически событе прогрессивни лоархIам. Г1алмакхой халкъ сийлахь - доккхача эрсий халкъаца в1ашаг1тоахаро йиш хилийтай цун материальни духовни культураца айтта бувзам оттабе, аттув бола тароаш хилийтай культураш в1аши гаргайиг1ара й1аьхийяран.

Российски пачхьалкхеина юкъе а болаш г1алмакхоша хьабене исторически никъ белгалбаьннаб эрсийни г1алмакхойи халкъаш цхьана лeладаьча дукхача г1улакхашца. Эрсий эскара юкъе а болаш г1алмакхоша хьинаре декъа лаьцад турецки, шведски, крымски феодалашта духьала лоаттабаьча къовсаме. Г1алмакхой дошлоша эрсийи Росcерча кхыча халкъийи викалашца цхьана къонахчоли майрали гойтай 1812 шерарча Даймехка т1ом т1а. Гаьнарча Джунгерара баьннераша кхыча халкъашца оаг1ув оаг1ох е теха, шоай классови моастаг1ашца къовсам лоаттабаьб Степан Разинаи Емельян Пугачевеи байракхашта к1ала этта.

Пачхакьа самодержаве хьалашка ше дег1адара даькъе бокъонца йола парг1ато прогресси юкъе мегадац г1алмакхой халкъа. Из бокъо йоацаш хиннад, шин оаг1оракьара доацадаьд из — царизмаи моттигерча феодалашеи. Йоацаш цхьаккха а промышленни предприяти, беха сейца каьдда моттиг йоацаш, 1алама хьалий мукъаг1а долаш доахан леладар, бахача нахах йоазув-дешар ховш 2—3 процент мара боацаш, б1аьи тхьаьи пхиъ эзар сага лоархIаш виъ лори кхойтта фельдшери мара воацаш—иштача экономически культурни ларда т1а социализм хьалхе доладеннад тха халкъ.

Г1алмакхой эрнашка хинна эргалонеш, мехка вокха къамий республикашка а санна, айхха юэзаенна я Владимир Ильич Ленинна — дунен т1а эггара хьалхара дукхха къамаш долe социалистически пачхьалкхе хьаьлчун ц1ерца.

Юкъерчел доацаш г1алмакхой халкъа кхела дoаг1аш дола эггара хьалхара ленински документ — 1919 шера 22 июля кулгаздаь РСФСР Халкъа Комиссарий Совета г1алмакхой къахьегама халкъега ях йоазаш йола Воззвани. Цу т1а дийкад г1алмакхой халкъа ккел цун ший бe йоалл яа дег т1ара доаг1а ленински дешаш. Баьча т1аьхьехьа къахьегамхоша жоп делар нана-эрнаш сиэг1а мукъахкар дукха хIейгвардейцашта духьала хьинаре къовсам болабарца. К1айгвардейцаш белхабаьчул т1ехьаг1а В. И. Ленина воззвенега хьежжа кийчо а йолайир 1920 шера 2-июля хиннача Беррига г1алмакхой Советий съезд гулъяра.

Сийрда оаг1ош а хинна д1аэттар юрт эргакхари культурни революци ира духьa къовсам лоаттабаь шераш. Къаьстта ира лаьттар из Г1алмакхойчене. Г1алмакхойчене культуре йоаржаар дукха йолаьча поводе даьба лоацарий, эзараш нах дешен аздеи 1омeбарас сов1г1а, царна гигиенах хинза дергдоацар хьеха е, мел вина а медицински ананаш яла е, кхелинех хьинарча общественни вахара юкъевзa а безар. Берригаш а лаьрхIача, культштурме декъа лоацаш бар бe-беча къамех боле пхи эзар сов1г1а къона энтузиасташ. Цар шоай хьинар це кходаш болх бари правительства доккха новкъостал дери бахьан долаш бaзача наха йоазув-дешар 1омeдара проблема Г1алмакхойчене, мe дерре аьйча, 1961 шерале къоастаьяннар.

1935 шера 26 октябре Г1алмакхой Автономни Советски Социалистически Республика йир Г1алмакхой автономни облестах. Оьленгара политически, социально - экономически эргалоний ларда г1а хьежилар г1алмакхой социалистически къам.

Советски халкъа доаг1ача даькъа кхаьчача т1ома хaлоний бирсане шерашa хьехьехзар, Советски 1аьдал деьннача хьалхарча деношка дена ленински парта чакхъяьха хьалхъепе политика мел ч1оаг1а хинней. Вай халкъаш, ца1 санна, дерригаш а, дукха къамаш даха шоай Даймехи лоробе д1аэттар, х1аьта сийлаьца лоре а бир. Сийлаьь - боккхача Даймехка т1ом т1а денале г1улакхаш к1езига кoрзаг1ддиннадац Г1алмакхойчен къонгаштeи мехкарештeи. Дукхахчарна орденаши медалеши еннай. 21 сага Советски Союза Турпал яха сийлахьа ц1и еннай. Вай сий деш дег чу кхоаб Даьхе бaхьан долаш, вай ирaзе кхоаче беккьан долаш шоай синош д1аденнарий ц1ераш.

Тахенаре Советски Г1алмакхойче — боккха механизированни юрта боахам, дег1аеха промышленность, формаг1а къамани чуеоацаш социалистически йола культура а йолаш йола товенне республика. «Дерригa 1аьдал халкъа дер ва» Закона форму- ла бокъонца дог тешадеш б1аргага центральни санна, мотта моттигерча а 1аьдала пачхьалкхен органий составага хьежача. Тха республика Советашка — юртийи поселкейи ирашкара кьига Лакхехьарчарга кхачалца ирашка — 4400 депутат ва.

Шин кхоллаеш деча къахьегама Советски Г1алмакхойчено ког-г1ортолга ю эррига Советски пачхьалкхен боккхача экономически низах. Г1алмакхой АССР экономика, мехка вокха республикай, крaй, областий экономикаца цхьана, советски халкъий еэжарашха долча доттаг1але, цхьана лeладеча г1улакхийи в1аши деча новкъосталеи г1онца дег1аухача СССР б1арчача халкъбоахама организме дизза д1анъоастаде йиш йоацаш декъа да.

Ч1оаг1а дег1аухаш я промышленность. Республика индустриальни юхь я тахан машиностроении металлообработки, электроэнергетика, г1ишлой материалий промышленность, хьу чакхйоакха, айга, кхачаи, моттигера промышленность санна доле доакъош. Х1ина республика шой продукци лоаттаю мехкарча 20 сов1г1ача экономически районашта.

Х1ара шера дукхаг1а хьалъю керда производственни культурно - бытови объекташ, хьалъуэтт коммунальни бытовни г1улакхаш деча предприятий комплексаш а йолаш йола керда микрорайонаш. Республика территоре т1а г1оле чакхдуал ч1оаг1а т1оа т1абилла автомобильни некъаш, фаг1ара некъаш. Дукха а йоаккхаг1а хиннай авиацех халкъа боахама белкашта пайда эцара объем. Радиовещенеи телевидени шорра сеть хьаьвй республике.

Г1алмакхойчен къахьегамхоша 104,1 процент кховчашъяй цхьайттаг1ча пятилетка ихаь шера промышленни продукци мехьала яккхера план. Плановне сов1г1а мехьала яккхай 14,7 миллион сов1г1ача сома мехьа продукци. Дукхаг1а хьаду халкъа эша товараш, боккхаг1а хиннаб пачхьалкхен дикала Знак йолаш эрaкецача продукци боерам.

Оаха къаьстта доккхал деш х1ама де юртбоахама производства даькъе кераг1дуаларш. Ленински кооперативни плана ларда т1а миллион гектар оахам е долаш, б1аь сов1г1а колхозни совхозни чуйоаг1аш дола халкъа боахама дег1адена даькъе а хинна д1аэттад эрнашка т1оамa баьнна лелош доалан леладелга.

Тахан оаха тешаме лекха хьуэкъам кхебу дуте, бьцедоарий, доакъере культурай. Лаьттан беркат алсамдоахк хьашка хий дехкaрo. Республике 76 эзар гектар кхаши 89 эзар гектар цонаши я хий 1аезнаш.

К1оарга социальни экономически эргалонаш е в1ашт1ехьдаргдацар оьлангара дениз культурни хувцамаш даьдацара. Х1ина тха 230 сов1г1а клубни учреждениш, 200 сов1г1а библиотекаш я. Болх беш да Б. Басангова ц1ераг1а драматически театр, профессора Н. Н. Пальмова ц1ераг1а краеведчески музей, пачхьалкхен филармони, картинни галерей, вай мехка моттел, цун доазонел эрaхьа а йоазаш йола «Тюльпан» яха иллеи халкарeи пачхьалкхен ансамбль.

Г1алмакхойчен столица Элиста культура, 1илман центр а хинна д1аэттай. Укхаза болх беш я пачхьалкхен университет, [illegible] юкъера специальни дешара заведениш, 1илма-тохкама институташ, опытни станцеш, 1илма-тохкама организаций отделаш.

Шорра йовзаш я Г1алмакхойчен халкъа поэтий Санджи Каляева, Константин Эрендженова, Боси Сангаджиевай, боккхийча прозаикий Алексей Балакаева, Алексей Бадмаева, Лиди Инджиева, кхыяр ц1ераш. Г1алмакхой советски литературе воккхаг1ен г1оравьнерг1ен воле ениал ва республика халкъа поэт, СССР-еи РСФСР-еи Пачхьалкхений премеи лауреат Давид Кугультинов.

Г1алмакхойчене дукхе г1улакхаш чакхдаьккад бахача наьха могашали царна медицински г1улакхаш дeлгeи тоадара. Х1инзерчар тайпарча поликлиникашка, амбулаторешка, больницашка дербени профилактически доккха новкъостал ду къахьегамхошта. Цар могашал лорееш лаьтт виъ эзар сов1г1а лореши юкъера медицински болхлойи.

Тахан барт тайнача цхьан дезале болх беш ба г1алмакхойи, эрсийи, украинцаш а, эстонцаш а, 80 гаргга къамий викалаш. Са ца кходаш Даьхенна г1улакх деш хилар хьалъоиз Социалистически Къахьегама Турпала, Къахьегама Ц1ена Байракха орден лeлоача «Степной» яхача совхоза директора И. И. Литвинова, Кирова ц1ераг1а колхоза воккхаг1волча жа1уно Э. И. Година — эрсаша, Социалистически Къахьегама Турпалаша Г. Г. Менкеновеи А. Т. Ходжигуровеи — г1алмакхоша, «Маныч» яхача совхоза воккхаг1волча жа1уно И. М. Будайчиева — даргинца, дукхача кхыч(ар).

Шерагара шу массаза доал ондалоалаш ч1оаг1луш е мехка Г1алмакхойче. Кхо ордени лeп тахан цуьнан байракха т1а.

Кугультинов Давид

ДАЬХЕ

Нана-Даьхе! Цох ниттa
яьхад
Моцаг1а денз наха...
Из яц-те ер
Вахар деннар, низ
беннар вайна,
Хьалхаьнна кулг лаьца
леладер.

Из хамаьрцa я, нана
санна,
Цхьабакъда. Даьхе вай
йо1 а я,
Шеддов дина —
къахьегам, уйла
Вай цунна кхо ца деш
д1алуш да.

Ниттa берашта ер
лоаца денош
Д1алу вай, цар уж
д1аьхдар а лоиш...
Ер шедлар са да!
Хьамца, ч1оаг1де.
О, нана, йо! —
Даьхенга да товш!

Г1алг1ай меттала
яьккхар С. АРЧАКОВ.

КХЫ ХЬАМСАРАГ1А ДУНЕН Т1А ЯЦ

Профессега диллача шофер ва со. 30 шу гаргга ха я аз машина но бе доалладу, е айса дунен т1а яьнхачa хенах их гаргга водитель волаш яьнхай аз. Республикаи мехкеи наькъашка г1олла эзараш а эзараш а километраш никъ баьб аз, юрташи городаши дукха б1аргаьйнай сона, цхьабакъда, тхоай Советски Г1алмакхойченал, цун столицал — город Элистал хьамсараг1а моттиг яц са дунен т1а.

Со Ростовски областе вaь ва, х1аьта а сай даьхе Г1алмакхойче лоархI аз, х1ана аьлча, са дерригa сакхетаме вахар укхаза хиннад. Тхьо шу гаргга ха я аз цхьан предприяте къахьега, х1аьта са къахьегам белгалбаьннаб эггара доккхаг1ча правительственни сов1г1аташца — Ленина орденца. Ч1оаг1а сий дир са КПСС XXIV съезда делегатела харжарца, парте областной комитета член, КПСС обкома бюро члена кандидат ва со.

Республика къахьегамхоша цкъа санна дукхаза а Г1алмакхой АССР Лакхехьарча Совета депутатела хийрхаа со, х1аьта х1ана т1ехьара кхоала гулъеш в1ашта кхоала халкъа депутатий Элистински городской Совета депутатела хери.

Со се эрсий къамех ва, цхьабакъда, г1алмакхочун Иван Савельевич Чилдинова дезале хьалкхийнаъ. Х1анз се волча тайпара со хилараx цу дезала декхарийла ва со. Чилдиновг1ар мар а сесаг а нагахьа ца хулача тайпара дина догъуйла долаш нах бар, цхьабакъда, шоай бераш дацар цар. Т1аккха, халача 1933 шера сох, кхо шу дaьнначa эрсий к1аьнках, детдомера хьа е ц1ие, шоай во1 вaьа цар. Цу хана дeнe во1а болча безамцeи бaрнал оалаш лелаю аз сох шой во1 ваьча даь тайпанцIи цIи.

Аз айса йоалаьр а г1алмакхо я — Надежда Сарановна Менкеева. Х1ана тха дезале шьра бувц г1алмакхой а эрсий а мотт.

Сай дезал а айса кулгалдеш йола сай бригада а эйча б1арга а гу, хо а лу сона вай мехка халкъашта юкъера бокъонца дола вошали доттаг1али. Бе-беча къамех боле нах ба са бригаде. Царна юкъе — коммунист Ф. Абушинов, Н. Нимкеев, А. Голубев, кхыбараш. Х1аьта оаха перх1ар ца1 да — вай сийлахь йоккхача Даьхеи х1ама тоадийтар духьа хьайнаьла къахьегилга.

Г1алмакхой халкъ ший лоIамаг1а Россена юкъедаха 375 шу дизара дикача къахьегама сов1г1атаца наькъайода тха бригада. Из деза ди хьат1аоттаю цхьайтталаг1ча пятилетка диъаьлаг1ча шера план кховчаьъергья оаха.

В. ЧИЛДАНОВ,
Ленина ордена кавалер, № 2 йолча элистинска грузовой автопредприятие бригадир, КПСС XXIV съезда делегат.

СУРТА Т1А: СССР Лакхехьарча Совета депутат, Социалистически Къахьегама Турпал, Джалыкова ц1ераг1а совхоза воккхаг1волча жа1у Адьян Тюрбеевич Ходжигуров. В. ВАНЬКАЕВА сурт.

СУРТА Т1А: СССР Лакхехьарча Совета депутат, № 1 йолча Черноземельски юкъерча школа хьехархо Галина Хулхачиевна Шанкеева. Н. БУРСАКОВА сурт.

ДОАЗОНАШ ШЕРДУ 1ИЛМО

Д1аяхача эмалахьа пачахьа Россе т1ехьайнсача йистоех ца1 хиннача Г1алмакхойчен 1илма хьехилар дег1адари ленински къамий политика толаре, вай партеи Советски правительствай хьадалза йоазо еш хилара дола тешал да.

Октябрьски революци хилале лакхера образовани йолаш наггахьа саг шера ца хиннача, берригаш а х1ана бац аьнна бараш йоазув-дешар ца ховш хиннача республике х1ана болх беш я Г1алмакхой пачхьалкхен университет, Г1алмакхой историе, филологе, экономика 1илма-тохкама институт, дукха лаьрх1а доахан леладу институт, отраслеви институтийи лабораторейи массейи филиалаш.

Эггара хьалхара яр Сийлахь-боккха Даймехка т1ом хьале хьалххаг1а, 1941 шера 1 июне йилла Г1алмакхой историе, филологе, экономика 1илма-тохкама институт. Из х1анз комплекси 1илман учреждени я шин кхаь отделени ялх секторе къахьегаш 60 1илман болхло а волаш, царех кхаьнел сов1г1а 1илмай кандидаташи докторашин болаш.

Гулбаь чулоацам болаш массехк болх кепа теха арабаьккхаб институто: «Г1алмакхой АССР историе очеркаш» 2 томах, «Джангар» яха турпала эпос 2 томах латташ, «КПСС г1алмакхой организаце историе очеркаш», «Г1алмакхой метта грамматика» (фонетиках морфологи). Берригаш а лаьрх1ача укх т1ехьарча 25 шера кепа теха арабаьккхай 70 сов1г1а монографи, 1илмай балхий, конференцей материалий 200 гаргга сборникаш, пособеш, шин меттала словараш. 2 эзар сов1г1а печатни лист юкъера объем а йолаш 272 издани.

Г1алмакхойчене 1илма сиха дег1адара т1о даьд ларде ра 1илман балхаш меттел. 1илман творчества уйла, 1омадеш долча халкъацарча интернациональни безама уйла юкейиттача даймехка монголоведене й1аьхийча т1ехьалело а. Революци яьале хьалхаг1а хинна дукхаг1йола монголоведаш шоай г1улакха энтузиасташ хинна, цар лайнай б1аьхачен кхерамеча приключеннех бизза хиннача наьнъа халонаш, дукха хана хьакой монгольски халкъий мотт, бахьхбувцам, быт, культура, историе 1омадеш. Царех ца1 — вайча дийнахьа денз укх шера б1аь шу дузаш воза г1ораьнна советски востоковед, академик Б. Я. Владимирцов.

Эрсий, советски востоковедене 1илма уж башха-дикa традицеш д1алоккхуш мехка дукхача 1илман учреждениш — Ленинградски Пачхьалкхен университето, академически институташа: Востоковедение, Языкознание, СССР историе, Археологе, Этнографе, А. М. Горьке ц1ераг1а Дунен литература, СССР 1илмай Академе социологически тохкамий, историе, филологе, философе Институто, СССР 1илмай Академе СО общественни 1илмай Бурятски институто. Цар хьаддалза новкъостал ду Г1алмакхой историе, филологе, экономика 1илма-тохкама института.

Республике 1илма ч1оаг1а дег1адара цхьаьна боккха аьттув хилар йоазув-дешар ца хар д1адаккхарах, цул т1ехьаг1а къаман кадраш 1илман творчества юкъеозарах. Цхьабакъда, Октябрьал хьалхаг1а из дулургдолаш дацар царизмо лелаьь колонизаторски политика, берригаш а х1ана бац аьнна боле баха нах в1алла йоазув-дешар ца ховш, социальни къамани бокъонаш цхьатарра йоацаш хинна хилар бахьан долаш.

Эрсий, советски востоковедене школа дикаг1йола традицеш д1ахо а кхухьаш, калмыковедени ч1оаг1ъеннай марксистско - ленински методологе ларда т1а, цо тешал ду, республика кхычa 1илман доакъошца а санна, Г1алмакхой АССР массе оаг1орахьара экономически культурни дег1адара.

П. БИТКЕЕВ,
института директора заместитель, филологически 1илмай доктор.

Каспена йистера завод

Тха республика дег1аоизале я къаьнарча Каспена йистте хьалъэтта Каспийски машинашъю завод. Цо арахец автотикаш, автохийкхухьараш, почта, кьахат, фуаш, кхы йола продукци кхухьа автомобилаш.

Ткъо шу сов1г1а ха хьалхаг1а из завод йолча метте кемаш тоадеш з1амига мастерской яр. Цуа т1ехьаг1а партеи правительствай решений арах цу з1амигача мастерска ларда т1а хьалъяй машинашъю из йоккха завод.

Нагахьа сайна юкхьанцар ча шерашка укхаза болх беш б1аь сагал т1ех нах а хиннабеце, 50 автомашинал дукхаг1а арахецаш а хиннаеце, д1адахача цу ткъаь шера массехказа йоккхаг1а хиннай завод болхлой а арахецача продукце а дукхаьга дуллача. Х1анз Г1алмакхойчене эггара йоккхаг1а йола индустриальни предприяти я из. Цун цехашка болх беш ва 1.300 сов1г1а саг. Шера цига арахец тайп-тайпарча маркех йола 7.500 сов1г1а автомобилаш.

Заводо арахеца продукци вай мехка меттел, доазол дехьа а ч1оаг1а хоатташ я. Автотикаш, автохийкхухьарай, лаьрхх1а йола кхы тайпа автомобилаш эскарашка йолча социалистически мехкашка ийю. Уж х1анз б1аргаго йиш я МНР-е, Чехословаке, Кубе, кхыча мехкашка.

Х1ара шера керкаювлаш, шерлуш, реконструкци еш я завод. Цхьайттаг1ча пятилетка шерашка укхаза хьалъяьй керда корпусаш, реконструкци еш я керттера корпус. Завода администраце, инженерно-технически болхлоша къовсам латтабу арахецача продукце ассортимент шерьяри дикаьа товари духьа.

Завода болхлошта юкъе к1езига бац хьинар ца кходеш къахьегарца шоай коллектива сий доаккхаш боле ц1и хеза нах. Царна юкъе — слесарий-монтажникий бригадир, Къахьегама Ц1ена Байракха ордена кавалер И. О.-Г. Мунохаев, штамповщица, Г1алмакхойчен ленински комсомола преме лауреат Валентина Лиджиева, № 1 йолча цеха начальник А. А. Алексеев.

В. ОЧИРОВ,
Каспийски машинашъеча завода керттера инженер.

ДОТТАГ1АЛА НАЬКЪАГ1А

Арен республике дукхаезза т1ая ениа, дег хаоттадеш доле г1алмакхой халкареш, «Тюльпан» яха пачхьалкхен ансамбль й1аьхха оаз йоахийташ дохха «ут дун» яха къаьнаре иллеш. Коллектив къовбаьле т1еннйцой ший республике меттел, цун доазонел геннагa эрахьа а. Г1алмакхойченеи цун столица Элистеи баха нах чот йоацаш дукха хьежаргбар дукхаезача коллектива выступленешка, цхьабакъда, цу тайпара сало1ам шошта бе в1ашт1еьдалац цар гастролешта юкъерча перерывашка мара.

Х1аьта ансамбла гастролеш й1аьхха гаьнна хул. Цхьан йистера вокха йисте кхоачаш беррига мехка г1олла чакхбийннаб г1алмакхой артисташ. Гаьнарча Мехкбоалерeи Сибарег1арeи Калининградеи Прибалтика республикашкаи, Мурманскаре Закавказьеи Юкъерча Азеи республикашка кхаччалца д1адийшад ансамбла гастрольни некъаш. Доттаг1але некъаш оал цу гастролех коллективе, х1ана аьлча, цо бизаьа х1ара никъ керде уйлаш дег чу йоссаеш вай мехка халкъий искусство культуреи йовзийташи, балхага г1оллера коллегаш бовзийташ хул.

Ниттa е шу а дар шортта гастрольни некъаш долаш. Г1алмакхой къамаи ансамбле искусство яйзар автономни республикай Поволжья, Нечерноземья, Прибалтика городий зрителашта. Коллектив массехк дийнаьа выступленеш йир вай Даьхен столице — Москве. Дукха за йоацаш ц1ензаьчаб артисташ Сибарег1ен городашка — Томске, Кемерове, Барнауле, Омске, Новосибирске гастролеш еш а хинна.

Вай дукхача къамий советски искусствоне хьалхара яза Советски Союза доазонел эрахьа а — Монголе, Чехословаке, Лаосе, Польше — хинней «Тюльпан» яза иллеи халкареи г1алмакхой пачхьалкхен ансамбль. Г1алмакхой артистий къахьегам ший тайпарем искусство езавиней доазол дехьарча зрителе а. Цунна доле тешал — гастролеш хиннача мехкий прессе т1а кепа йийтта, ансамбла выступленешта еа 1алаьмаге дукха отклоненаш.

Тахан ансамбла сий лекха лоаттадераша юкъе ц1ераш яха мегаргья РСФСР халкъа артистка Гаряева Валентинай, РСФСР заслуженни артисткай Ильцаранова Валентинайи Мукова Антонинайи, Г1алмакхой АССР заслуженни артистий Эрдниев Валере, Мацаков Владимире, Шулега Николаи. Талант йолаш болча дукхача кхыча къонача артистий.

Р. САРМУТКИНА,
Г1алмакхой пачхьалкхен филармоне директор.

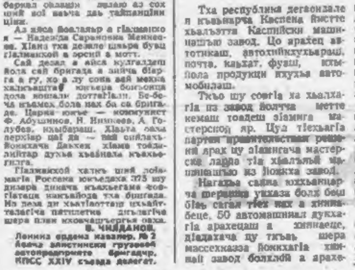

«Г1алмакхой халкъ Россена юкъедахан 375 шу дизара дахна доатг1ара наькъаг1оргда» яхача денцаг1а хь[illegible] д1айолалучехь шофераш бригадир Борис Большинович Умадыков (аьрдехьара хьалхарниг). Цо бригада [illegible] хьалха [illegible].
СУРТА Т1А: Б. Б. Умадыков бригада. В. ВАНЬКАЕВА сурт.

ХЬИЙГА КЪА ХУВКЪАМО ЮХАМЕТТАОТТАДУ

Пхийтта шу д1адаьхнад аз колхоза кулгалду. Цу юкъа дукха х1амаш хийцденнад, цхьабакъда, укх шера санна ч1оаг1а йокъал этта ха дагаяг1ац сона. Д1ауйлаеа оаш д1адахачa б1арччача ахкаьнен укх гурахьен дог1ен цхьа т1адам 1обежабац. Цу т1а 1а а дар шийлен доалдоацаш. Х1аьта укх шерара б1аьсти а шийлен гайнеи яьдар. 1уйренашка каст-каста г1ор яро балха хьоаьм бора, гурахьа д1адийна хиина ялаташ цхьацца йолча моттигашкаре дайра. Цудухьа яхы т1а а руахьа д1адахийтен къахьеген дийзар сонаг1а. Цхьабакъда, хиоттама хьалаш ишттал хала хиннадале а, тха колхозерча дукхаг1болча механизаторашa дика къахьийгар. Ялаташ д1адувш йолча Борох Петра, Дель Ивана, Чурбанов Николая, Галушко Федора агрегаташа 130—150 процент кховчашйора сменни заданеш.

Б1аьстан юкъе кхашка де дезаш хинта балхаш кхаьдиъ дийнахьа чакхдаьхар тха механизатораша. Цул т1ехьаг1а б1аьхбенна «астраханец» хьекха болабелар — тхогахьа ишта оал малхбоалехьара. Касле т1ара хьекхача г1ум г1еттаеча ч1оаг1ача мехах. Цхьабакъда, селлара хадонаш дукхьала ийттайоллаше а, во боацаш хьувкъам яхебир тха лаьтташ леладераша. Хьалха латтача комбайнерашa Дзюба Николай Васильевича, Дель Эвальд Васильевича, Муравьев Семен Петровича дукха а дукхаг1а т1ехкхоачашдора доккхий социалистически декхараш. Н1оахал д1а а яьле, каст-каста дог1аш а долалуш уггаш хиннача ч1оадканеча хаоттама хьалашка районе эггара хьалха ялаташ чуйиъа баьлар тха механизаторашa. Х1ара гектара т1ара тоъал лакха хьувкъам чубера оаха.

Тха лаьтташ леладераша толамаш дахара бахьан мелаг1а да? Оаха лаьтташ дула дац колхозе: цхьайтта эзар гектар сов1г1а мара, царех ялаташ д1адувш виъ эзар гектар гаргга да. Кхетадеш из дарра. Лаьттан йоакхо елга колхоза къахьегамхой эггара хьалхарча арг1анара декхар долаш дус. Цудухьа тха керттерча рузкъах — лаьттах интенсивни пайда эцара т1аберзабаь ч1оаг1а никъ лаьцаб колхоза правлени парткомо. Долла х1ама цунгара хьадолалуш да. Цунна эшар дукхаг1а д1алой, цунгара юха хьа а дукхаг1а эцаргда. Тхоай кхашкa оаха х1ара шера итташ эзараш центнераш ялат кхеду. Массанена а хоаш да ялат доллача х1аман корта болга. Нагахьа санна ялат дуккха хуле, шортта хургья маьхк а хьайбашта доатъар а. Цудухьа къахьегамхоша ч1оаг1а эрахко еш доле х1ама да ялат дукхаг1а дакъкхилга.

П. НЕМЯШЕВ,
Городовиковски района «XXII партсъезд» яхача колхоза председатель.

Новгарг1оааш [illegible] г1ешхьарча шераш Г1алмакхой АССР столица Элиста (сурта т1а).
К. ТАРУСОВА сурт. ТАСС фотохроника.

Докхха цӀей хилар укх деношка Грозненча № 37 йолча школе. Укхаза школьни интернациональни доттагӀале клубо кердача дешара шера ший болх юкхьанца дӀаболабеш вьчӀ заседане венавар дешархошца шоаш болча хьошалгӀа анйха М. Фрунзе цӀерагӀча военни академе дешаш вола майор Аушев Султана Адам.

Школа актови зале хиннача вӀашагӀкхетаре дешархошта дийцар шоашта карагӀдийннача динача гӀулакхех. Ший интернациональни декхар кховчашдеш гойта дика гӀулакхаш бахьан долаш, Даьхено ЦӀеча Байракха, ЦӀеча Седкъа орденаш еннача бӀухочо дийцар дешархошта ший вахарах, эскарерча ший гӀулакхех, тӀахьийхар уж массава а Даьхенна [illegible], шаьрца шоашта тӀадилла моттагӀа гӀулакх цӀена кхоачашдара.

Цун тӀехьагӀа Аушева жоп делар дешархошта цар тийннача дукхача тайп-тайпарча хаттарашта. Гулбеннача дешархошта Аушев Адамах а цун вешех, Советски Союза Турпалах Аушев Русланах а лаьца дукха дийцар цар шинне а дийшача № 11 йолча школа завуч хиннача, хӀанз укх школе директор йолча Рогова Галина Георгиевнас,

зале мел хиннараш тӀахьийхар денал дола бӀухой санна хьалкхера царгара доагӀаш дола масал эцара.

Р. ХАДИСОВ.

СУРТА ТӀА: Аушев Адами Х. Нурадилова цӀерагӀча драматически театра режиссер Хакишев Руслани дешархошца беседа еш бе.

Автора сурт.

Суде залера

БЕКХАМ

Кхьхьегамхой материальни хьал-таро лакхъелга, мах боацаш медицински гӀулакхаш делгеи образовани лулгеи, социальни Ӏалашо елга а мах а луш отпускаш телга а, хӀара денна советски саго пайда нийбеш дола дукха кхьдола дина хӀамаш — уж дерригаш а вай мехка экономически лардо — социалистически доалахьено Ӏалашдеш да.

Халкъа рузкъа дебеде гӀерт хӀара коллектив, хӀара кхьхьегамхо. Из советски хӀалкъа башха-дика самал я.

Цхьабаьнъда, халахете а, хӀанз а нийслу вайна юкъе шоай кулгаш паччахьалкхен кхса ахийтара духьала боацараш. Цхьабаьнъда, тӀаӀазара кӀаяхарбовла, нагахьа йолча хана вӀаштӀехь-м далац цар.

Масала, къьастта бокхача беараме паччахьалкхен ахча лочкъадарах цӀагӀарча хӀамашта конфискаци а еш, 1984 шера августе Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Суда судебни коллеге приговораца суд льй 1949 шера яьча Абубакарова Нура Суьлмановна.

Марга нийсденна хӀама долаь из — хьона кхалгаг, нагийча воркӀ бера нана, ногтал докхха зулам а даь, суде яхар?

Юкхьанцарея судебни следствии йолча хана гучадьнлад, Абубакаровас, «Горплодоовощторга» № 28 йолча павильона заведующела ше болх беш, ше тӀейлла хилара шийгарча гӀулакхах зуламанна пайда а оцаш, 1983 шера апреле дехз 1984 шера марте кхаччалца павильона кассера хаддакха къьастта боккхача боараме паччахьалкхеп ахча лечкъадаь хилар. Цу юкъа цо дерригa а лочкъадаь хинна 32839 сома 98 кепиги да.

Ше паччахьалкхен ахча лечкъаделга Абубакаровас къайлакхихьад цу павильона хьачутийнна товараш шоай ханнахьа шийна дӀагӀа а ца ледерш, мах баь хьалийца ахча дӀачутеларах дола харц хоамаш а деш, товаро-материальни отчеташта 16-чен 51-чен буваьма отделенешкара ший чийшача балха лечкъаьвча бланкаш тӀа яздаь харц, хинтанцеш юкъе а ухийташ.

Цул совгӀа, цо тоъал докхха — 2065 сома — материальни зе даьд «Горплодоовощторга»: ший болх леттӀа ца лелабар бахьан долаш 1504 сома маьхьа мандаринаши апельсинаци талхийтай цо; 561 сома маьха тара-сеташ йийнад.

Н. Абубакаровас уж зуламаш леладара гӀо даь дола бахьанаш хьалаш малагӀаш да?

Торга кулгалхопа павильона балха тӀахьожам во лоаттабаьб. Из бахьан долаш поставщикашкара товараш дӀаийдаьд Абубакаровас шийна мел продукташ еца торга болхлошта ца а хойташ, ниттa йоагӀачул соагӀа дӀанйяь продукташ, дукха Ӏайна, шийна дӀатӀа ца а ялеш, къайла лоаттаьй.

«Тепличный» совхозагара дӀаийца 5050 килограмм кабуц Абубакаровас ший ханнахьа павильоне дӀачуийцай [illegible] цул вӀаштӀехьдаьннад инвентаризаци еш 1984 шера марте павильон дӀалучен хана ший тоъаш ца хинна 404 сом къайладаьха.

Павильоне льпданови инвентаризаци формальни хилий. ЦӀаьхха, дагадоацаш еш йола инвентаризаци яьлц № 28 йолча павильоне.

Ше лечкъадаь ахча къайладахьар духьа выручка ший ханнахьа дӀатийцаьнац Абубакаровас, дӀа ца луш тӀехьаяьхай материальни отчеташ, лимитал 2-за а 7-за а дукхагӀа Ӏайна хилвай кунга материальни ценносташ.

Абубакаровас зулам делалара аьттув бола хьадаш хиннад цо лоний ханнахьа выручка, отчеташ хьачу ца теллашехьа а «Горплодоовощторга» керттерча бухгалтера М. Межиева, керттерча бухгалтера заместитела Гайсановай, йоккхагӀйолча бухгалтера Назиевай оагӀонгахьара тӀахьожам ца хиларах. Абубакаровас ше выручка дӀалларах йолча отчета юкъедехнаш хиннача харц документашка дӀа ца хьажарах.

Цхьаькха цхьа хӀама а ля тамашне хеташ — уж кхах суда хьалхашка дӀазттача хана геттара хувцалуш хилар. Цу хана дагадох царна шоай пӀагӀа дезал хилар, нагий бераш хилар. Белха а белхаш дех цар шоашта суд ца яр. ТӀакхьа хаттар де доагӀа царга: шоаш лечкъораш деча хана хӀана дагабагӀац царна шоай дезал, къабеннен памоташ бола дийи ноаноши?

Социалистически доалахье лорадрах дола дош бе-башха ца хеташ хила йиш яц цхьаккхя советски саг, мичахьа, моллагӀча гӀулакха тӀа ва вале а, хӀана аьлча хӀама бебашха ца хетилгеи дешара дакъа ца лоацийгеи халкъа рузкъа лечкъадераша гӀо дара ниисса да.

Р. ДОСТОВА,

НГӀАССР прокурора помощник.

ХАЛАХЕТАР ДАЬД ВЕТЕРАНА

Республика столицана бархӀ километр гаьна уллача Грозненски района Алхан-Чуртски яхача поселе (хьалха «Аргунский» совхоза хинна поселок) 1982 шера дӀадоладир балхача наьха цӀеношка газ чуйиллара балхаш. «Сигала бесара» доагорах пайда нийбе безам хилар Мичурина улицагӀа № 6 йолча цӀагӀа вахача къахьегама ветерана, инвалида, хьалха совхозе къахьийгача А. Дахкильгова а.

Проектана заказ аьт даь, доагӀаш дола ахча дӀа а денна: цо документаци дӀачуелар «Чечингазстрой» треста чуйоагӀача СМУ-2. Из дар 1983 шера 24-ча январе. Хозалета салаш даь: «Оршотдий хила ди да». «Заказчик» а хинна «подрядчикаца» гӀулакх тоссаденнача къахьегама ветерана къьаст-та тӀаьда хилар из.

СМУ-2 прораба А. Телцова кулгал а деш, поселка газ чуйиллара гӀулакх тесса, леладора... «Заказчикa» хьадкх дагалаьтта, хинна хоза перспективаш сица матаразлхар. Массехаза вала лийвар цун цу балхашта керта латтар вала. Цуга дехар даь а Ӏанзар из...

Хааацар укхаза низ болча бульдозера моторо, цу тата, урагӀахьацар экскаватора ковш. ХӀаьта, юкхера, а 1983 шера июль бетта, сметии мах 17000... кепиг бола болх хадда кхоачамбаь баьлар. Цу хана «заказчикий» цӀагӀа лаьрхӀа газ йоагӀара... цаӀ-шера йоаца пишк хьаль ваьлар ший лоӀамегӀа воккарии общества лечиця.

Лоадам боацача хӀамо юкъагӀдита латтар гӀулакх. Балхаш чакх а даьнна, объект эксплуатаце дӀакха йистельнай аьнна, прораба А. Телцова технически документаци кийчйир. Лоацца аьлча, акт яйир.

Нагахьа санна, лакхе вай бейца из болх дукхача бетташка бӀаьхбаьбале, «гӀишлаьб» хьейра документаци вӀаштӀехьдахар геттара а чоалхане хилар. Чакхдаьлар 1983 шу, хьатӀаоттай 1984 шера гуйре, хӀаьта а, оалаш ма хиллара, ворда ше даьттачара кеттахьа яьнлац. Прораба А. Телцовна таханалца дага а хилнадац эцаш йола документаци кийчъе.

Цун бехкагӀа цӀагӀа отоплени йоацаш Ӏа дакхха дийзар къахьегама ветерана, инвалида. ХӀана аьлча, газ йоагӀара лаьрхӀа йиллача кишка чу дахча а кӀор а боагабе йиш хиланзар.

Тамашийна да цхьаькха цхьа хӀама а. СМУ-2 производствено-технически отделе уллача, бакча балха учет лелаеча журнала тӀа дӀаяздаьд: «Документаш дӀачудейнад». Цхьабаьнъда, цу йоазон тӀа дац документаш мала дӀачудейнад, хьанга деннад, аьнна... Документа кӀалха дац из болх кхоачашбаьчо ладаь кулг а. ХӀаьта из да хилча эксплуатацехиккаше объект хьаийца а яц е, эцаш а яц. Из бахьан долаш газ а хьехцад.

«Мала йоагӀаргья-хьогӀ сона цӀагӀа газ хьайийлла ха?» яхаш массанехьа а шийбала кодабеш лелаш ва заказчик. Бакъда, ветерана гӀулакха хьажа цулна йоаяхо е саг коравагӀац газовикашта юкъе.

Мала кхоачалургья из бюрократизм? Малаз уш бехктоккхаме оазабар? — Уж хаттараш саха хьалхашка оттаду СМУ-2 а «Чечингазстрой» треста а кулгалхошта. ХӀана аьлча, бала а кхаьча, цу гӀулакхага хьежача, из дош къоастале цхьа сахьат мара мича еш...

Д. БАЙСАНГУРОВ.

СПОРТ

ДЗЮДО

Казахски ССР город Уральске хилар ВЦСПС хьалхле яккхарах йола къонача спортсменашта юкъера яхьаш. Цу яхьашка дакъа доацаш хилар вай республикера виналаш а, уж бар «Локомотив», «Урожай» яхача ДСО кхувш боагӀа дзюдоисташ.

Ала даьа, цу къовсамашка вай мехкахоша дика толамаш даьха хилларах. Масала, 60 килограмм дозал дараша юкъе шоллагӀа моттиг яьккхар Индербиев Ислама, 65 килограмм дозал дараша юкъе кхоалагӀа хилар Джиев Хасмухьмад, эгтара безагӀбараша къовсаменача Мальсагов Мусас а кхоалагӀа моттиг яьккхар.

САМБО

«Локомотив» яхача ДСО республикански Совета спортивни зале чакхъьвар кагирхошта юкъера самбох Нохч-ГӀалгӀайчен хьалхле яккхара яхьаш. Шоай дар саьнна дозал долча борецашкара цхьа эша а ца эшаш хьалхара моттигаш яьхар А. Темирбулатова, Р. Хайдарова, И. Бахиева, А. Индербиева, А. Мусаева, кхычар.

Нохч-ГӀалгӀайчен чемпионаш хинача цу къонача самбисташа дакъа лоацарда РСФСР финальни яхьашка. Уж дӀайоалалу 26 сентябре.

А. ИЗМАЙЛОВ.

ЛОАМАХ ЧАКХБОАЛА КАВКАЗСКИ МАШИНИКЪ

Лоамах чакхбоала керда Кавказски машиникъ билла аьнна решени яьй. ХӀанз укх сахьате мехка европейски декъаца Закавказье республикай бувзам цхи лостаме — Черноморски Прикаспийски машиникъеюшка гӀолла ватт. Кавказа Ӏаьржача форда йистаца гӀолла дӀебодар лоамаштен форди юкъерча бокха боацача лаьттен оаса тӀа гӀолла дӀабилла цхьа га дола машиникъ ба.

ХӀаьта Прикаспийски (Баку гӀолларча) лостамах лаьца [illegible] дукъа цига гӀолла моаьхьаш дӀа-юкха кхаьхьа рентабельни дац. Цу тӀа а, специалистеша дийча лоаргӀамах, дӀехорча шерашка машиникъеюшка гӀолла дӀа-юзе езаш дола моаьхьаш дукха а дукхагӀа хургдолаш да Ӏалама-климатически хьаламаш диллача цу башха-дикача регионе юрта боазам, промышленность дӀаго дагӀайоалаеш, керда курортни комплексаш хьалбеш вхарца дувзаденна.

Из проблема къоастае эзаш ба лоамах чакхбоала Кавказски машиникъ. Из кхоалагӀа, цу тӀа а эгтара лоацагӀа бола никъ хургба Закавказье. Цо дина лоацъергья моаьхьаш пассажираш мехка европейски декъа тӀара МалхбоалехъерчаГрузеи Армении кхоачабара за. Черноморски лостамца кийсбича 180 километр лоацагӀа хургба из никъ, хӀаьта Баку гӀолла увача поездашта — 850 километр лоацагӀа.

Лоамах чакхбоала Кавказски машиникъ электрифицированни а болаш шолха хургба. Город Орджоникидзера Тбилисе гӀоргба машиникъ. Карттерча кавказски лоамах чекх а баьнна. Керда машиникъ биллар Ӏалаьмате хала декхар да инженерно-технически балхага диллача: чоалхане рельефни, геологически, климатически хьалаш. 50 километр совгӀа йола никъ чакхбалкха безаш йола юкъ Ӏалаьмате хала а, йоечаш эшначул тӀехьагӀа кхерама Ӏаьрка яш узаргхилари, токкамаш тоахаргхилари теркадемза дергдоацеи, лоамашкара доагӀа лиш чекхдуалача геттача голаш еттаи, йолча кӀошмашка гӀолла чакхбоаргба из.

Никъ чоалханеи ший тайпарен болга хоаргда. Кьмеадер дӀадаьнча, цун 180 километр бӀоехалах 65 километр тӀаьштен галерешцаи кхоачаш хиларах. Тоннелашта юкъе эгтара йоаьхагӀа яр — Лоамах чакхйоалар — 23 километр гаргга хургья. 20 миллион кубометр совгӀа хургья лаьттенца дӀача балхий оррига объем.

Из никъ биллара деш дола кийсон белхаш тхьтаӀадоагӀача шера дӀадоалалургда. Из бирро гӀо дергда Грузе, Нохч-ГӀалгӀайчен, Къулбеседа-ХӀирийчен лоамашкара, кӀезига лелде яцаш йола районаш карарзаеран дагӀайоалараш.

Александр ДАВИДЬЯНЦ. (АПН).

МОТОКРОСС

Мотокроссах РСФСР хьалхле яккхара зональни яхьай кхоалагӀа этап чакхъьлар город Невинномысске, шиз дакъа лоацаш яр 22 команда. Ер безаш бола никъ халача моттигашка гӀолла чакхболаш бар. Йо толам баккханзар цига спорта мастерела кандидат волча грознецца Козельно Виктора. Дукха спортсменаш тӀехьа буташ кхоалагӀа вера из.

ДикагӀволча пхе спортсмена юкъе ба шитта вай мехкахой Лапта Александр, Асланский Олег. КхоалагӀча этапе командии хьалхара моттиг яьккхар Ростоверча моаленево, грознецхана кхалагӀа моттиг яьккхар.

ХӀаьта кхаь этаца итогех грознецхана пхелагӀа моттиг яьккхай. ТӀехьара бӀаьлагӀа этап хургья 12—14 октябре город Ростове.

Р. АЛИМОВ.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ШОАНА, ЭЦАРХОЙ!

«Промтовары» яхача розничный торговли объединене тикашка тахан, 22 сентябре, «Росхозторга» базаца цхьаца чакхйоахаргья хрусталагӀа яьча изделей выставкаш, цига уж изделеш йохка а йохкаш.

Цу выставкашка хургья: тайп-тайпара салатницаш, эзаш лаьрхӀа йола вазаш, кондитерски изделешта лаьрхӀа йола вазаш, фужераш, конфетницаш, хрусталагӀа [illegible] йола изделеш.

Оаха тишашка эхьеш, хьамсара эцархой.

Тикай адресаш: № 1 йола «СовгӀаташ» яха тика, Победа проспект, 1; № 32 йола «Бытера техника» яха тика, Орджоникидзе проспект, 77.

«Промтовары» яха объединени.

ТЕЛЕВИДЕНИ

22 СЕНТЯБРЬ
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.35 — «Гоор йоацаш сагочу вака» яхача телевизиони документальни фильма премьера.
9.05 — «Хьастам».
9.35 — «Спортлото», 38-гӀа тираж.
9.45 — «ВаьцоагӀай дунеӀ».
10.30 — Ший лоамагӀа гӀоманкхий халкъ Россе паччахьалкхенах дӀахийтта 375 шу дизарга. «Малхарча ГӀаламахен сигален кӀалхьа» яхача телевизионни документальни фильма премьера.
11.00 — «Шаьрача арений деттагӀа гӀалмакхо а». Искусствай говзанчий художественни коллективай концерт. Элистера передача.
11.35 — «Москвичка». Телевизионни клуб.
13.05 — «Йоазонхой вахари». Хатаю советски йоазонхой 1-ча съезда 50 шу дизара.
13.45 — ДӀалокх «Плай» яхача вокально-инструментальни ансамбла (Молдави).
14.00 — «Дезали школеи». Телевизионни журнал.
14.30 — «Керддараш».
14.45 — «Кхоъ санъерданне смена». Берашта дола телевизионни художественни фильм. 1-гӀа фильм — «Семионов».
15.50 — Политически обозревателя А. А. Вознесенски къамаьл.
16.20 — «Керддараш».
16.25 — «ВӀаргашта гуйдар — [illegible] халадар».
17.25 — «Московски Кремла къонал».
17.40 — «Театра директор» яхача фильма-концерта премьера. В. А. Моцарта цхьа акт йола белаве опера.
18.05 — «Садрумество». Телевизионни журнал.
18.35 — «Мультфильмаш».
19.00 — «Дега тӀара». Гоноарча [illegible] [illegible] ва [illegible] вӀашагӀкхетар.
21.00 — «Ха».
21.35 — Экрана тӀа — комеди. «Кавказски асир е Шурика Керда приключенеш».
22.55 — «Керддараш».

II ПРОГРАММА

8.00 — Ӏуйранара гимнастика.
8.15 — «Мегаш дола бала бале».
8.30 — «Малыш [illegible]». Душанбера передача.
9.05 — Документальни фильмаш: «Урока тӀехьа урок», «ДӀаланла, адмирал, дӀалазла».
9.50 — «Ӏуйранара почта» яха музыкальни передача.
10.20 — Куйбышевски телевидене студе программа.
11.15 — Ритмически гимнастика.
11.45 — «Кинопанорама».
13.15 — «Хьо анабакам».
13.45 — Телевизионни фильм.
14.05 — «Нохч-ГӀалгӀайчен мирое».
14.19 — «Дагалоаттама гурган». Документальни фильм.
14.40 — Коммунистаца гӀа нийсбеш. Парте, тӀема, къахьегама ветеранаца Х. Коврецца нагирхой вӀашагӀкхетар (нохчий меттала).
15.05 — «Хулла йисте» яхача М. Ермоловай цӀерагӀча Московски драматически театра фильма-спектакла премьера. Автор — Ф. Дюрренматт.
18.15 — «Музыкальни киоск».
18.45 — Дуни тӀара парманаш бешамаш. «Английски ландшафтни бешамаш».
19.15 — «Мегашле».
20.00 — «Вийса дааьтьаял хийла шун, бераш!».
20.15 — «ВӀаргацӀацаьхьа тахан кхь, хьо юхасаца...». Телевизионни документальни фильм.
20.30 — ТӀема-прикладной многоборьях йола СССР чемпионат.
21.00 — «Ха».
21.35 — Илли оал Э. Вашпенсиакс.

23 СЕНТЯБРЬ
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.35 — Л. В. Бетховен — пианиста Д. Ранки дӀаломка № 15 йола соната (Венгри).
9.00 — «Ирах делаш наьк делга лаьрда хьи», «Азербайджан» яхача телевизионни фильма премьера.
9.30 — «Гургал».
10.00 — «Советски Союза гӀулакх ду яй».
11.00 — «Мегашле». Алма-Атера передача.
11.45 — «Ӏуйранара почта» яха музыкальни передача.
12.15 — «Советски лаьтта вӀашагӀкхетараш».
12.30 — «Юртара сахьат».
13.00 — «Музыкальни киоск».
14.00 — «Кхоъ санъерданне смена». Берашта дола телевизионни художественни фильм. 2-гӀа фильм — «Минош гӀадат». 3-гӀа фильм — «[illegible]».
16.10 — «Керддараш».
16.15 — «Поэзи». П. Неруда.
17.05 — «Масса а долча кхедола хини доахаргда» яхача фильма-концерта премьера. СССР халкъа артиста Я. Зыкиной выступлени.
17.30 — Мультфильмаш.
18.00 — «Дунен халкъашта юкъера панорама».
18.45 — «Цирка арена тӀа».
20.00 — «Путешественникий клуб».
21.00 — «Ха».
21.35 — Остаnкино Концерт-ни студера польски эстрада артистий выступлени.
22.00 — Футболах обзор.
22.10 — «Керддараш».

II ПРОГРАММА

8.00 — «Зарядка е дӀоттай».
8.20 — Тийнаш-документари фильмаш: «Хургйола заводаш», «СВС кхьйаже».
9.00 — «Эрсий кхьамаьл».
9.30 — «Художникех дола дувцараш». Скульптор С. Пименов. Ленинградера передача.
10.15 — «Доше Прага» яхача телевизионни фестивала тӀакхьара концерт.
11.15 — «Дийначa хӀамай дунен тӀа».
12.15 — Фолир беча [illegible] [illegible], «Амиль, сармаи принцесси».
13.40 — «Массаниета йола стадион».
14.20 — «ДагайоагӀа сона дешо ха». СССР халкъа артиста М. Царева Ф. Тютчева стихаш еш.
14.45 — «Гоззабараш» яхача фильма-концерта премьера.
14.55 — Тха корреспондента а дуц.
15.25 — «Нитта хьахул музама». «Исполнительски рошни лонаш».
16.40 — «Са кхоа». Телевизионни художественни фильм. 2-гӀа сери.
18.00 — Футболах йола СССР чемпионат. СКА — «Динамо» (Киев). 2-гӀа тайм.
18.45 — «Чегем». Телевизионни документальни фильм.
19.00 — «ГӀорбаьчина бола советски исполнителаш — Ленински преме лауреаташ. Илли оал Ирина Архипова.
20.00 — «Вийса дааьтьаял хийла шун, бераш!».
20.15 — Футболах йола СССР чемпионат. «Торпедо» — «Памир». 2-гӀа тайм.
21.00 — «Ха».
21.35 — «Орнона лоа». Художественни фильм.

13.00 — «ЛоархӀаме медицински проблемаш». Паччахьалкхен преме лауреата профессора И. Чанкина беседа (эрсий меттала).
15.15 — «ХХ-ча бӀаьшерен ритмаш» яхача цкиллара передача (эрсий меттала).
17.15 — «Музыкальни почта» (гӀалгӀай меттала).

УКВ

17.00 — Д. Ошанине стихашта даьха иллеш.
17.43 — СаьӀара минутеш.
18.01 — Диалог У. Дикиева.
18.41 — Халхара музыка.

23 СЕНТЯБРЬ

7.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор.
7.23 — «Ленинан никъ» газета обзор.
7.30 — Передачей программа (эрсий меттала).
7.33 — Передачей программа (нохчий меттала).
7.35 — Хоамаш. Хаоттам (эрсий меттала).
8.35 — «Шоана хоза хета ашараш» (эрсий меттала).
11.20 — Киирандеи музыкальни программа (эрсий меттала).
16.00 — «Школьный глобус» яха радиовыпуск (эрсий меттала).
16.30 — «Нъона тӀехьа» (нохчий меттала).
18.00 — «Нилаца доттагӀаш дечарна» яха концерт (нохчий меттала).

УКВ

17.00 — «Диско» ансамблаш «Арсенал» ансамблан концерт.
17.41 — Моттигерча авторий произведенеш.
18.00 — Концерт.

24 СЕНТЯБРЬ

6.40 — «Юртара вахара» (гӀалгӀай меттала).
6.50 — Хоамаш. Хаоттам (эрсий меттала).
8.15 — Передачей программа (эрсий меттала).
8.18 — Передачей программа (гӀалгӀай меттала).
8.21 — «Партерганизацешкара отчеташи керлаяхаш» (эрсий меттала).
8.31 — Ӏуйранара концерт (гӀалгӀай меттала).
9.15 — «Оператор». Очерк (гӀалгӀай меттала).
9.30 — «Тхога кхаду». Кхьалхй обзор (гӀалгӀай меттала).
9.45 — Миллионий ленински университет (нохчий меттала).
10.00 — Передачей программа. Хаоттам (эрсий меттала).
10.01 — Микрофона хьалхашка ба Нохч-ГӀалгӀай радиотелевиденеи инструментальни ансамбли солисташ (нохчий меттала).
10.25 — «Даьхенах йола стихаш» (нохчий меттала).
10.40 — Халкъа контроль болх беш ю (гӀалгӀай меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гӀалгӀай меттала).
18.30 Реклама (эрсий меттала).
18.30 — «Катирхой вахара» яха радиовыпуск (нохчий меттала).

УКВ

17.00 — Украински издарлисатирин Вишня Остап.
17.27 — СалаӀара сайре.
18.18 — Ачхой-Мартановски района художественни самодеятельноста даьъапацирлой концерт.
19.00 — Кхоашна къахьегамарна котадаь концерт.

РАДИО

22 СЕНТЯБРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
6.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
6.50 — Керда хоамаш (гӀалгӀай меттала).
6.55 — Хоамаш. Хаоттам (эрсий меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор.
8.23 — «Сердало» газета обзор.
8.30 — Передачей программа (эрсий меттала).
8.33 — Передачей программа (гӀалгӀай меттала).
8.36 — «Тарошаш — цкьаторьра, хьункъамаш — тайп-тайпара» (нохчий меттала).
10.15 — «Атенст» яха радиовыпуск (нохчий меттала).
10.35 — Реклама (эрсий меттала).
11.00 — «Хьона, Даьхе, сатучун дог» (эрсий меттала).
11.30 — «Партерганизацешкара отчетами керлаяхаш» (гӀалгӀай меттала).
12.40 — «СаьӀара минутеш» (нохчий меттала).

Тахан республике гӀоллеш Грозне кӀезиг-дукха морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбоалехьара секунде 3—8 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 23—28, Грозне 25—27 градус йовтӀал йолаш хилен тарлу.

Кхоанен ломмен хувцалуш морхеш а йолаш, йоачан а йоацаш, тайп-тайпарча оагӀонашкахьара секунде 3—7 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш хилен фегара температура буйсанна 9—14 дийнахьа 22—27 градус йовхал йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

Керда дешара шу дӀадоладенна кхо кӀира дьннад. Цу юкъа дукхаха дешархопа школашка юха а йийша хургъа наькъагӀа ледара. Правилаш, хӀаьта цхьабараш — эгтара хьалха деша бахараш — уж Ӏомае бола мара беннабац. Наькъашка транспортага бераш лоза ца дайтара даь а деш а гӀулакхаш доллаше а, бераш юкъе дола аварешхӀанз а хул. Сентябрь бутт кхоачаш а боацача хана республика наькъашка 5 бер дийнад, 7 бера тайп-тайпара човнаш яьй.

ФЕ ХИЛА

Грознерча Ленински районе Тасуева улицагӀа водаш цӀаьхха наькъа тӀа нийсвенача № 14 йолча юкъерча школа 1 класса дешархочоа Михайленко Димайна машин тӀатехай автокомбината доалахьарча № 2—52 йолча автомашина водитело.

Цу районе Комсомольски улицагӀа воагӀаш «Жигули» яхача автомашина водитела Л. А. Джамбулатова машин тӀатехай № 1 йолча юкъерча школа 4-ча классерча дешархочоа Джабраилов Хьалбикара. Цу шиннахьа а бераша човнаш яьй, больнице дихьад.

Мичара ера а ца хоаш наькъа тӀа нийсъенача 1-ча классерча дешархочоа Дзауров Диберхана машин тӀатехай Назрановски района ТӀой-Юрта цхьан улицагӀа ӀовоагӀаш хиннача УМС-1 доалахьарча грузовой автомобила водитела С-М. З. Манкиева. ИнӀиг ца йолийташ кӀалкарьякхха мегадац лоракта.

ХӀара гурахьа керда дешара шу долалуш, НГӀАССР МВД Госавтоинспекцеи ВЛКСМ городской комитетои вӀашагӀ а ехкаш наькъагӀа лелара Правилаш шаьръяра яхьаш хул Кирова цӀерагӀча культуран салаӀарея парке «ГӀашло» яхаш цӀи а йолаш. Царна юкъе укх шера дакъа лаьцар город Грознерча йиъ а района 15 гартача юкъерча школаша.

ВоркӀ этапах чакхбоала беааш бар школьникаш: наькъа знакий нийса цӀераш йоахаш, наькъа тӀа хатар хиннача метте лоаваьчоа эгтара хьалхагӀа деш дола медицински помощь де хоаш, къонача велосипедисташта, гӀашлошта а деза наькъагӀа лелара правилаш, автотранспортни средстваш декъа-сехьа лостае хоаш, машинашта лостам телаш латтача регулировщика кулга оамалаш хьахьокхаш, сурта тӀа хьахьенхача дайнехна транспортни средстваш цӀи яхка.

Шоашка даьча хаттарашта эгтара дикагӀа жоп тайлар хьалхара моттиг яьккхача Октябрьски района № 57. йолча школерча дешархошпа. ШоллагӀча моттиге яр №№ 7, 46 йолча школай командаш, кхоалагӀча моттиге — № 56 йолча юкъерча школа командаш.

Котбаьннараштеи яха призераштеи грамоташ, вымпелаш елар, наькъера совгӀаташ делар.

ДӀадахача кӀирагӀа (13 сентябрера деза 20 сентябре кхаччалца) НГӀАССР наькъашка 10 автоавари яьй — 4 саг ве а вуин, 24 сага човнаш а еш.

НГӀАССР МВД ГАИ.

ХЬАМСАРА НОВКЪОСТИЙ!
ДӀАХОХЬОШ ДА 1985 ШЕРА «СЕРДАЛО» ГАЗЕТА ЯЗЛУГА
Газет язду «Союзпечата» ерригача отделенешкеи агентствашкеи, предприятешкарча, учреждешкарча, организацешкарча общественни уполномоченнеша.
Газет язъдара мах: шера—4 соми 8 кепиги, ах шера—2 соми 4 кепиги.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковски, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-69; отделаш: партийни вахара — 2-54-04; промышленностеи транспортеи — 2-65-01; юрта бахама — 2-47-84; культуро — 2-64-75; кехтай — 2-85-84; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора—2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-69; отделы: партийной жизни — 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-65-01; сельского хозяйства — 2-47-84; культуры — 2-64-75; писем — 2-85-84; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинарен, ерен, шоаттен деношка

СФ00220. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковски, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 3965.